

Strider bruk av påtaleunntatelse mot uskyldspresumsjonen i EMK?

Kandidatnummer: 603

Leveringsfrist: 25.april 2013

Antall ord:17888

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Sakens aktualitet	3
1.3	Metode	6
1.4	Avgrensning.....	6
1.4	Fremstilling videre.....	7
2	PÅTALEMYNDIGHETEN	8
2.1	Historikk	8
2.2	Hjemmel	8
2.3	Anklageprinsippet.....	9
2.4	Oppbygging	10
2.5	Oppgaver / kompetanse	11
2.5.1	Kongen i statsråd.....	12
2.5.2	Riksadvokaten	12
2.5.3	Statsadvokatene.....	13
2.5.4	Påtalemyndigheten i politiet.....	14
2.6	Forhold til forvaltningen.....	15
2.7	Krav fra samfunnet	16
2.8	Skjønnsutøvelsen	17
2.8.1	Justismord.....	18
2.8.2	Justisfeil.....	19
3	PÅTALEUNNLATELSE	21
3.1	Formål.....	22
3.2	Opportunitetsprinsippet	23
3.3	Rettsgrunnlag.....	24

Kompetansen til å gi påtaleunndlatelse er hjemlet i strpl. §§ 64-67.....	24
3.3.1 Straffeprosessloven § 69	24
3.3.2 Straffeprosessloven § 70	26
3.3.3 Rettslig prøving	26
3.3.4 Klageadgang	27
3.3.5 Påtaleinstruksen	28
3.4 Kort om påtaleregler og påtaleunndlatelse i Sverige, Finland og Danmark.....	29
3.4.1 Sverige	29
3.4.2 Finland	31
3.4.3 Danmark.	32
3.5 Litt statistikk om bruken av påtaleunndlatelse	33
4 USKYLDSPRESUMSJONEN.....	37
5 EMK – NORSK RETT.....	39
5.1 Historikk og idégrunnlag for menneskerettighetene.....	39
5.2 Kort om EMK.....	40
5.2.1 EMK Artikkel 6.	40
5.3 EMD	45
5.3.1 EMD sin tolkingsmetode	45
5.4 Menneskerettsloven	46
5.5 Hvordan EMK tolkes i norsk rett	46
5.5.1 Høyesteretts vei til aksept av EMD sin tolking.	47
6 PÅTALEUNNDLATELSERS BETYDNING FOR MOTTAKER	48
6.1 Straffereaksjon.....	49
6.1.1 Ordlyden	49
6.1.2 Politiregistre	50
6.2 Strafferegistrering.....	51
6.2.1 Politiattest	52
6.2.2 Uttømmende politiattest	53

6.2.3	Den nye politiregisterloven.....	55
6.3	Kostnader.....	57
6.4	Andre grunner til at mottaker ikke ber om at saken tas til retten	59
6.5	Mottakers mulighet til å få brakt saken for retten	61
6.6	Avkall på rettigheter etter EMK artikkel 6.....	62
6.6.1	Avkall på domstolsbehandling.....	62
6.6.2	Avkall på uskyldspresumsjonen	63
7	AVSLUTNING.....	64
	Litteraturliste.....	69

1 INNLEDNING

1.1 Problemstilling

En påtaleunntatelse er en straffereaksjon, og innebærer en skyldkonstatering fastsatt uten dom. Jeg stiller spørsmål ved om dette strider mot et av våre viktigste rettsprinsipper: ”Enhver skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist.” Prinsippet kommer til uttrykk i Grl. § 96, og er lovfestet i norsk rett ved SP¹ artikkel 14. 2, og EMK² artikkel 6-2 gjennom Menneskerettsloven av 1999³

Maktfordelingsprinsippet⁴ tilsier at det er domstolene som skal dømme om en siktet er skyldig, ikke påtalemyndigheten.

Jeg tror ikke mange (ikke-jurister) vet hva en påtaleunntatelse egentlig innebærer, og at det er en straffereaksjon som følger deg livet ut. ”Unntatelse” høres mer ut som en form for henleggelse enn en straffereaksjon.

Påtaleunntatelse gir rett til å kreve saken brakt inn for retten innen 4 uker. Mange skremmes av tanken på en rettssak, uansett hvor uskyldige de mener de er, og bruker derfor ikke denne retten. En av årsakene kan være dårlig informasjon.

Jeg vil se nærmere på hva en påtaleunntatelse innebærer, konsekvensene for mottaker og informasjonen gitt omkring dette. Jeg kommer også inn på mulige årsaker til at fristen på 4 uker til å kreve saken inn for retten oversittes.

Ideen til oppgaven er basert på en konkret ubetinget påtaleunntatelse der ”påtalefritatte” mente hun var uskyldig, men ikke ba påtalemyndigheten bringe saken for retten innen fristen på 4 uker. Utgangspunktet er derfor ”den uskyldige.”

---

¹ FNs Konvensjon for Sosiale og Politiske rettigheter av 1966

² Den europeiske menneskerettskonvensjon av 1950

³ Lov 21. mai 1999 nr. 30

⁴ Andenæs. *Statsforfatningen i Norge*. 2004, s.39-40

De fleste anklagede som får en straffereaksjon er skyldige etter loven, men det finnes også uskyldige påtaleunntattelsesmottakere. Mange saker i domstolene ender med frifinnelse. Man må gå ut i fra at påtalemyndigheten også i disse sakene var sikre på tiltaltes skyld.

For å ilegge straffansvar etter norsk rett må fire betingelser være oppfylt, to objektive, og to subjektive. De objektive betingelsene er lovhjemmel og fravær av straffrihetsgrunner. De subjektive er kravet til skyld og kravet til tilregnelighet.⁵

Skyldkravet innebærer at gjerningsmannen må ha utvist subjektiv skyld, enten i form av forsett eller ved uaktsomhet. Straffeloven av 1902⁶ § 40, første ledd angir at skyldgraden som kreves i straffeloven som hovedregel er forsett. I spesiallovgivningen er imidlertid hovedregelen at forsett og uaktsomhet er likestilt.⁷

Den subjektive skylden må som utgangspunkt omfatte alle de sider ved handlingen som gjør den straffbar.⁸ Skylden må foreligge i gjerningsøyeblikket. Gjerningsmannen skal bedømmes ut i fra sine egne forestillinger om den faktiske situasjon.⁹

Påtalemyndigheten har bevisbyrden/tvilsrisikoen, Det er sikker sedvanerett¹⁰ og ligger også i uskyldspresumsjonen;¹¹ ”In dubio pro reo” – ”ved tvil til fordel for anklagede” – all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode.

Hensynet bak uskyldspresumsjonen medfører at skyldkravet i strafferett er strengt.¹² Det anses som større ulykke at en uskyldig blir dømt enn at en skyldig går fri. Dette av hensyn til anklagede, men også av hensyn til folks tillit til rettsvesenet. Denne tilliten er en viktig forutsetning for et ordnet samfunn.¹³

---

⁵ Andenæs. *Alminnelig strafferett* 2010 s. 101

⁶ Lov 22. mai 1902 nr. 10

⁷ Andenæs. *Alminnelig strafferett* 2010 s 217

⁸ Ibid. s 221

⁹ Strl. 1902 § 42

¹⁰ Andenæs. *Alminnelig strafferett* s. 102

¹¹ Strandbakken 2003 s. 27

¹² ibid. s. 27

¹³ ibid s. 68

Skyldkravets formål er å begrense straffeansvaret til de gjerningsmenn som kan *bebreides* for den straffbare handlingen.¹⁴

Når påtalemyndigheten gir påtaleunntatelse er minimumskravet at de vurderer bevissituasjonen som så god at den vil lede til en fellelse ved en domstolsbehandling¹⁵

Er avgjørelsesgrunnlaget for skyldspørsmålet ved påtaleunntatelser godt nok uten kontradiksjon i domstol?

Er hensynet til uskyldspresumsjonen ivaretatt ved at anklagede kan kreve saken brakt inn for retten?

Kan det sies at mottaker av påtaleunntatelse har fått bevisbyrden for skyldspørsmålet ved at vedkommende selv må kreve saken inn for retten?

Blir anklagede godt nok orientert om hva en påtaleunntatelse innebærer til at vedkommende kan ta en avgjørelse om å kreve saken brakt inn for retten?

Kan passivitet aksepteres som en gyldig viljeserklæring med hensyn til fristen på 4 uker for å kreve saken brakt inn for retten?

Kan passivitet aksepteres som gyldig avkall på retten til domstolsbehandling?

Strider det mot menneskerettighetene å gi avkall på domstolsbehandling?

Dette er også spørsmål jeg vil prøve å belyse.

1.2 Sakens aktualitet

At ingen må ilegges skyld og straff før ved en fellende dom i henhold til en rettferdig rettergang er et klassisk rettsstatsprinsipp lovfestet allerede i Magna Carta av 1215.¹⁶

En motsetning til dette ”rule of law”- prinsippet som vårt rettssystem bygger på, er ”rule of man”, som lar den enkelte myndighetsperson avgjøre ens rettslige stilling.¹⁷

---

¹⁴ Andenæs *Alminnelig strafferett* 2010 s 208-209

¹⁵ Rundskriv fra Riksadvokaten 6/1989 s. 1

¹⁶ Aall. 1995 s. 3

¹⁷ Høstmælingen. 2003 s.187

I Norge er myndighetsmakten delt i tre; den lovgivende, utøvende og dømmende makt. Dette skal sikre maktbalansen innad i statsmakten og skal i prinsippet komme individene til gode. Påtalemyndigheten tilhører den utøvende makt, og domstolene den dømmende makt. Rettssikkerheten er avhengig av at aktørene i disse områdene ikke blander myndighetsfelt. I norsk rett gjelder videre det såkalte anklageprinsippet. Dette er fastsatt blant annet i straffeprosessloven(strpl.)¹⁸ §§ 63 og 38. Ut fra dette prinsippet skal påtalemyndigheten ta saken inn for retten, og domstolene kan kun dømme innenfor rammen av påtalemyndighetens anklage. Påtalemyndighetene er å anse som *part* i saken på vegne av det offentlige/samfunnets interesser. Det er domstolene som uavhengig instans som skal dømme mellom partene, og ikke den enkelte myndighetsperson.

Ved påtaleunntatelse avgjør påtalemyndigheten selv saken ved at siktede blir ansett skyldig og får en strafferettslig reaksjon uten en rettferdig rettergang, og det kan spørres om maktfordelingsprinsippet og hensynet bak dette slik sett blir omgått.

Det å gi påtaleunntatelse er en innarbeidet praksis, ment som en mild straffereaksjon. Fra å være en oppgave for Riksadvokaten etter innstilling fra statsadvokatene, er kompetansen til å gi påtaleunntatelse blitt utvidet til å omfatte også påtalejuristene i politiet.

I 2011 hadde vi ca 700 politijurister i landet fordelt på 27 politidistrikter.¹⁹

Kompetansen til å gi påtaleunntatelse følger kompetansen til å påtale, og gjelder forseelser, de fleste forbrytelser med strafferamme på inntil et år, og noen forbrytelser med strafferamme på mer enn et år, jf.strpl. § 67.

Denne rammen blir ytterligere utvidet når Straffeloven 2005²⁰ trer i kraft, ved en ny bestemmelse i strpl. § 62a. Den lyder slik:

”Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov.

---

¹⁸ Lov 22. mai 1981 nr. 25

¹⁹ Torgersen 2011 s.

²⁰ Lov 20. mai 2005 nr. 28

For overtredelse av straffebud med en strafferamme på 2 år eller lavere kan påtale unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. Ved vurderingen av om allmenne hensyn foreligger, legges det blant annet vekt på overtredelsens grovhet, hensynet til den alminnelige lovlydighet og om den fornærmede, en annen som har lidt skade ved overtredelsen, eller vedkommende berørte myndighet ønsker påtale.”

Påtalemyndigheten vil altså få kompetanse til å unnlate å påtale forhold med strafferamme på 2 år eller lavere dersom ikke allmenne forhold tilsier påtale.

Omtrent 80 % ²¹ av all anmeldt kriminalitet ligger innenfor en strafferamme på 2 år. Lovgiver har her gitt påtalemyndigheten en svært vidtrekkende, men svakt normert skjønnsmessig kompetanse.²²

Enda flere saker å forholde seg til vil kunne innebære problemer med ensartet behandling, og likhetsprinsippet, et grunnleggende rettsprinsipp om at like saker skal behandles likt, vil således kunne bli krenket.

Forskjellig grad av arbeidspress i de forskjellige politidistriktene vil også kunne medføre ulik behandling.

Det er i følge departementet²³ et ønske om å benytte påtaleunntatelse i større utstrekning enn tilfellet er i dag, og særlig for mindre alvorligere lovbrudd som et alternativ til bøter.²⁴

”Utvalget mot alvorlig ungdomskriminalitet”²⁵ foreslo at polititjenestemenn, *ikke* politijurister, skal ha adgang til å gi påtaleunntatelse *på stedet* i enkelte mindre alvorlige saker, såkalt ”forenklede påtaleunntatelser”, avgrenset til positivt avgrensede områder.²⁶ Departementet var imidlertid skeptiske, og mente det må utvises forsiktighet med å delegere myndigheten til den enkelte polititjenestemann, av hensyn til sakens forberedelse og av retts-

---

²¹ Kjelby 2012 s. 15

²² l.c.

²³ Justis-og Beredsskapsdepartementet

²⁴ Prop. 135 L (2010-2011) punkt 14.4

²⁵ NOU 2008:15

²⁶ Prop. 135 L (2010-2011) punkt 9.1.2

sikkerhetsmessige grunner. De mente at slike rettssikkerhetsmessige hensyn bør veie tungt der lovbryteren er mindreårig..²⁷

Påtaleunndlatelse kan medføre store konsekvenser for mottaker, blant annet ved bruk av uttømmende politiattest. Mottaker blir ikke godt nok informert om disse konsekvensene. Det er med andre ord mye tyder på at saken er aktuell.

1.3 Metode

Oppgaven inneholder internrettslige, folkerettslige og rettssosiologiske elementer.

Temaet har, så vidt jeg kan se, ikke tidligere vært gjenstand for diskusjon eller behandling. Som rettskilder har jeg brukt det tradisjonelle utgangspunktet lovverk og forarbeider, forskrifter og rundskriv.

Jeg har også vært gjennom mengder juridisk litteratur for å finne synspunkter på temaet mitt. Det har ikke vært mye å finne. Det synes som om påtaleinstituttet har fungert i årevis uten at det har vært stilt særlig spørsmål om praksisen. Jeg var i kontakt med lovavdelingen i JBD for å høre om det fantes noen utredning hvor forholdet til uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 er vurdert i forhold til påtaleunndlatelse. Det gjorde det ikke.²⁸

All den stund det nasjonale rettsapparat må ”brukes opp” før en sak kan forsøkes fremmet for Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) jf. EMK art 35, sier det seg selv at noe konkret i EMD sin praksis om bruk av påtaleunndlatelse ikke vil være å finne. Jeg har allikevel vært gjennom en del avgjørelser for å prøve å klargjøre hvilken forståelse EMK/EMD legger i uskyldspresumsjonen.

1.4 Avgrensning

Jeg skulle gjerne ha foretatt konkrete undersøkelser blant mottakere av påtaleunndlatelser med hensyn til deres forståelse av konsekvenser, følelse av skyld, informasjon mottatt etc.

---

²⁷ ibid. punkt 9.1.4.3

²⁸ Telefon, Justis og Beredskapsdepartementet. 21. februar 2013 kl. 11.00

Dette lar seg dessverre ikke gjøre da opplysninger om hvem dette gjelder selvfølgelig er omfattet av taushetsplikt/personvern.

Statistikk sier noe, og jeg har resonnert ut i fra tallene der.

Jeg hadde også ønsket å lage en undersøkelse blant ”vanlige folk” - (ikke-jurister) om deres oppfatning av hva en påtaleunndlatelse er, men dette ville blitt for tidkrevende.

Oppgaven er avgrenset mot forelegg, selv om disse også innebærer skylderkjøring uten domsavsigelse, og årsakene til at mottaker vedtar forelegg kan ha mange likhetspunkter med årsakene til at mottaker aksepterer en påtaleunndlatelse. En forskjell mellom instituttene er *måten* reaksjonen blir akseptert på. Forelegg aksepteres ved *aktivitet*, mens påtaleunndlatelser aksepteres ved *passivitet*. En annen forskjell er at i motsetning til påtaleunndlatelse kan forelegget ankes, blant annet med begrunnelsen at vedtaket ikke er bindende som viljeskjøring, jf. Strpl. § 259, punkt 3.

Andre straffereaksjoner blir heller ikke behandlet, ei heller ikke vår retts forhold til ‘Plea bargain’. Jeg har også valgt å avgrense mot domstollignende forvaltningsorganer og nemder.

1.5 Fremstilling videre

Jeg vil begynne med å se på påtalemyndigheten i Norge og noen grunnleggende prinsipper for vår rettsstat, samt hvordan påtalemyndigheten er oppbygd og oppgaver er fordelt.

Deretter skal jeg se på hva en påtaleunndlatelse er og bakgrunnen og reglene for disse.

Så vil jeg gå inn i uskyldspresumsjonen, og se på vårt forhold til EMK og vise hvorfor denne presumsjonen er av betydning for vårt rettssystem.

Videre skal jeg se på hvilken betydning det faktisk har å motta en påtaleunndlatelse, og herunder vise hvordan prinsippene i uskyldspresumsjonen kan sies å bli skjøvet til side, før jeg avslutningsvis vil argumentere for mitt syn på saken.

2 PÅTALEMYNDIGHETEN

2.1 Historikk

Med ikrafttredden av Straffeprosessloven av 1887²⁹ ble et helt nytt embetsverk etablert; Påtalemyndigheten. Den besto av en riksadvokat og 13 statsadvokater skulle heretter skulle forfølge straffbare handlinger på statens vegne, og politiembetsmennene (fogder og politimestre med underordnede).³⁰ Før dette ble påtalefunksjonen ivaretatt av forvaltningsapparatet gjennom amtmann og fogd.³¹ Amtmannens påtalekompetanse var utledet av Norske Lov av 1687.

Straffeprosessloven var resultat av en 40 år lang prosess. I den periode ble det nedsatt 6 selvstendige kommisjoner, og 10 lovutkast ble offentliggjort. Begrunnelsen for opprettelsen av en selvstendig offentlig påtalemyndighet var sammensatt. Norsk rett var påvirket av kontinentale rettssystemer og prosessreformer, og det foregikk en heftig diskusjon om hvorvidt vi skulle innføre en juryordning. Man mente også det var behov for en fagspesialisering innen den juridiske profesjon.³²

2.2 Hjemmel

Reglene om påtalemyndighetens organisasjon står i strpl. kapittel 6, mens reglene om den kompetanse den enkelte tjenestemann har står i kapittel 7.

Påtaleinstruksen³³ inneholder detaljerte regler om ordningen av påtalemyndigheten, og har sin hjemmel i strpl. §62.

Som øverste leder for påtalemyndigheten er også Riksadvokatens praksis og rundskriv med instrukser en viktig hjemmel.

---

²⁹ Lov 1. juli 1887 nr. 5

³⁰ Holme. 1985 s. 1

³¹ Ibid. s. 24-25

³² Ibid. s. 9-22

³³ Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679

2.3 Anklageprinsippet

Norsk straffeprosess følger anklageprinsippet. Anklageprinsippet er et utslag av det statsrettslige maktfordelingsprinsippets skille mellom lovgivende, utøvende og dømmende myndighet.³⁴ Prinsippet er uttrykt i Straffeloven 1902 § 77 som sier at straffbare handlinger er «offentlig Paatale undergivet med mindre noget modsat er bestemt.»

Bestemmelsen innebærer at det er staten som har rett til straffeforfølgning og at det er en offentlig oppgave å forfølge straffbare forhold.

I straffeprosessloven kommer anklageprinsippet til uttrykk i strpl. § 63: «Domstolene trer bare i virksomhet etter begjæring av en påtaleberettiget, og deres virksomhet opphører når begjæringen blir tatt tilbake». Domstolene skal ikke ta eget initiativ til rettsforfølgning. Det er påtalemyndighetene som skal trekke opp rammene for en straffesak. Prinsippet følges opp i strpl. § 38 som handler om forholdet mellom tiltalebeslutningen og dommen: «Retten kan ikke gå utenfor det forhold tiltalen gjelder..» Gjelder tiltalen drap i juni kan ikke retten dømme for innbrudd i august³⁵

Strpl. §§ 224-225 viser også til prinsippet ved å bestemme at etterforskning iverksettes og utføres av politiet, etter beslutning av påtalemyndigheten og under deres ansvar. Påtaleinstruksen §§ 7-4 og 7-5 utdyper dette.³⁶

Hensikten med anklageprinsippet, at oppgaven med etterforskning og innsamling av bevis utføres av et eget organ utenfor domstolene, er nettopp at domstolen når den skal dømme i saken ikke skal være forutinntatt. Den skal være upartisk, og dømme mellom to parter etter det som kommer frem under hovedforhandlingen. Dette, og prinsippene om offentlighet, umiddelbarhet, muntlighet, fri bevisførsel og kontradiksjon skal trygge en rettferdig rettsak.

---

³⁴ Kjelby 2012 s. 96

³⁵ Hov *Innføring i prosess I* 2009 s. 128.

³⁶ Kjelby 2012 s. 13

2.4 Oppbygging

Påtalemyndigheten er hierarkisk delt opp i tre nivåer.

- Riksadvokaten
- Statsadvokatene
- Påtalemyndigheten i politiet

Riksadvokatene har den overordnede ledelsen av påtalemyndigheten, bare underlagt Kongen i statsråd. Riksadvokatembetet består av Riksadvokaten, assisterende Riksadvokat, og 10 førstestatsadvokater / statsadvokater

Statsadvokatene er underlagt Riksadvokaten, og overordnet påtalemyndighetens tjenestemenn i politiet. Statsadvokatembetet består av 10 statsadvokatembeter geografisk fordelt i Norge. Størrelsen varierer fra 3 statsadvokater i Nordland statsadvokatembete til over 30 i Oslo statsadvokatembete.³⁷

I tillegg har vi ØKOKRIM, et eget statsadvokatembete med nasjonal myndighet, og Det Nasjonale Statsadvokatembetet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet (NAST). Sistnevnte har overordnet påtalemessig ledelse av straffesaksbehandlingen ved Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet (KRIPOS)³⁸

Norge er inndelt i 27 politidistrikter. Strpl. § 55, første ledd, punktene 3 og 4 har en opplysning over påtalemyndighetens forskjellige tjenestemenn i politiet.

Sysselmannen på Svalbard er i følge Svalbardloven § 5 lokal politimester, og tilhører derfor også påtalemyndigheten.

I rollen som *påtalemyndighet* er politiet underlagt statsadvokatene og riksadvokaten og Kongen i statsråd.

---

³⁷ www.riksadvokaten.no/no/statsadvokatembetene [sitert 9/4 2013]

³⁸ Kjelby 2012 s. 82

Som *politimyndighet* og i administrative spørsmål er politiet underlagt Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet³⁹

Den hierarkiske oppbyggingen innebærer at overordnet påtalemyndighet har instruks- og tilsynsmyndighet over underordnet påtalemyndighet. Enten ved generelle instruks- eller direktiver, eller ved konkrete pålegg i den enkelte sak.⁴⁰

2.5 Oppgaver / kompetanse

Påtalemyndighetens oppgaver kan sammenfattes i fem punkter:

- Den avgjør om forfølgning skal iverksettes.
- Den leder etterforskningen av straffbare handlinger, og kan i den forbindelse begjære tvangsmidler anvendt.
- Den avgjør om det skal reises tiltale eller ikke. Dette innebærer både å vurdere straffeskyld, og en skjønnsmessig vurdering om tiltale i det hele tatt bør reises.
- Dersom saken kommer inn for retten er det påtalemyndighetens oppgave å opptre som aktor. Dette gjelder både under hovedforhandlingen og under forberedelsene til denne. Påtalemyndigheten har også kompetanse til å anke en rettsavgjørelse.
- Når saken er rettslig avgjort er det påtalemyndigheten som gir ordre om at en eventuell dom skal fullbyrdes.

En viktig oppgave for påtalemyndigheten er plikten til å være objektiv på alle trinn i saken. Siden det skal være like viktig å sørge for at de uskyldige går fri som at skyldige blir dømt, skal påtalemyndigheten på ethvert trinn av saken legge like stor vekt på å finne frem til de forhold som taler i siktedes favør, som de som taler mot ham. Dette er bestemt i strpl. § 226, tredje ledd.

Kravet er ikke uttrykkelig regulert i EMK art. 6, men det grunnleggende kravet til ”fair hearing”, rett til kontradiksjon og innsyn i sakens opplysninger, partslikhetsprinsippet og uskyldspresumsjonen uttrykker viktige sider av det samme.⁴¹

---

³⁹ www.politi.no/om_politiet[sitert 9/4 013]

⁴⁰ Kjelby s.83

⁴¹ Ibid. s. 273

2.5.1 Kongen i statsråd

Kongen i statsråd (Regjeringen) er øverste leder av påtalemyndigheten i Norge⁴², og skal etter strpl. § 64 avgjøre spørsmålet om tiltale når det gjelder straffbare handlinger i tjenesten av embetsmenn og andre tjenestemenn tilsatt av regjeringen. I tillegg skal Kongen i statsråd avgjøre spørsmålet om å unnlate påtale etter strpl. § 69 når det gjelder forbrytelser med en strafferamme på 21 år, og forbrytelser mot straffelovens kapitler 8, 9 eller 10. Disse kapitlene omhandler forbrytelser mot Statens selvstendighet og sikkerhet, forbrytelser mot Norges Statsforfatning og Statsoverhode og forbrytelser mot hensyn til utøvelsen av statsborgerlige rettigheter.

I disse sakene treffer Kongen i statsråd avgjørelsen om tiltale etter innstilling fra Riksadvokaten.

2.5.2 Riksadvokaten

Riksadvokaten har som nevnt den overordnede ledelsen av påtalemyndighetenes tjenestemenn. Han er embetsmann, og utnevnes av Kongen. Han er ikke underlagt noe eget departement, og bare Kongen i statsråd kan utferdige alminnelige regler og gi bindende pålegg om utføringen av hans verv.⁴³

Riksadvokaten tar ut tiltale for forbrytelser med strafferamme på 21 år og forbrytelser mot straffelovens kapittel 8, 9 og 10 når det ikke skal avgjøres av Kongen i statsråd.

I tillegg skal han ta ut tiltale for overtredelse av strl. § 135 som forbyr at noen offentlig forhåner eller opphisser til hat mot statsforfatningen eller annen offentlig myndighet, eller offentlig prøver å oppildne til hat mellom ulike befolkningsgrupper, § 140 som forbyr å oppildne offentlig til straffbare handlinger, § 142 som forbyr offentlig å forhåne eller vise ringeakt for en trosbekjennelse som er lovlig i riket, og § 144 som omhandler rettsstridig brudd på taushetsplikt.

---

⁴² Andenæs *Norsk straffeprosess* 2008 .s. 38

⁴³ Jf. straffeprosessloven § 56

Det ligger også til riksadvokaten å ta ut tiltale ved forbrytelser ved trykt skrift eller i kringkastingssendinger, unntatt forbrytelser mot strl §§ 204 og 204a som gjelder pornografisk materiale.

Riksadvokatembetet avgjør klager over påtalevedtak som statsadvokatene og Spesialenheten for politisaker⁴⁴ fatter, og fører tilsyn med og arbeider for kompetanseheving i påtalemyndigheten for øvrig. De fører også jevnlig en del saker for Høyesterett.

Riksadvokaten deltar aktivt i den løpende kriminalpolitiske debatten med høringsuttalelser og annet. Hvert år gir de ut et rundskriv der de fastsetter mål som ønskes oppnådd, og hvilke forbrytelsestyper påtalemyndighetene skal prioritere.

2.5.3 Statsadvokatene

Påtalekompetansen er ”rundt” beskrevet i strpl. § 66. Statsadvokatene avgjør spørsmål om tiltale i saker om forbrytelser i de tilfelle det ikke hører under Kongen i statsråd, riksadvokaten eller politiet. Statsadvokaten opptrer som aktor i retten.⁴⁵

En veldig viktig del av embetets totale virksomhet er fagledelsen av politiet. For å hjelpe politiet til å nå sine mål skal statsadvokatembetet blant annet:

- Delta i beslutningsprosesser når prioriteringer og mål for straffesaksbehandlingen i politiet fastsettes i dialog med Politidirektoratet og politidistriktene.
- Gi retningslinjer for å følge opp straffesaksbehandlingen i politiet, herunder foreta tilsyn og kvalitetskontroll av politiets etterforskning og påtaleavgjørelser.
- Bidra til å heve kompetansen i politiet gjennom instruksjon og opplæring.

Slik står oppgavene beskrevet i Riksadvokatens rundskriv.⁴⁶

Frem til lovendring i 1989 var det kun Riksadvokaten som hadde kompetanse til å gi påtaleunntatelse i forbrytelsessaker etter strpl. § 69. Avgjørelsen ble tatt etter innstilling fra

---

⁴⁴ Riksdekkende etterforsknings- og påtalemyndighet for saker som gjelder om en ansatt i politi eller påtalemyndighet har gjort noe straffbart.

⁴⁵ Hov *Innføring i prosess II* 2009 s.535

⁴⁶ Riksadvokatens rundskriv nr. 2 /2012 s.3

statsadvokaten. Dette var ut i fra ønske om å sikre en ensartet behandling i landet. Ordningen ble imidlertid opphevet, først og fremst fordi den førte til en betydelig arbeidsbelastning for Riksadvokatembetet.⁴⁷

Etter lovendringen fikk statsadvokatene denne kompetansen. Riksadvokaten sendte ut eget rundskriv om påtaleunntatelse i ønske om å unngå for ulik praksis.⁴⁸

Mange var allerede den gang bekymret for faren for forskjellsbehandling, deriblant Anders Bratholm.⁴⁹ ..

2.5.4 Påtalemyndigheten i politiet

Politimesteren og de politijuristene som er underlagt ham tilhører påtalemyndigheten. Disse utgjør samtidig ledelsen for det lokale politiet i sitt distrikt, og politimesteren er sjef. Lensmenn tilhører også påtalemyndigheten⁵⁰, men påtalekompetansen er sterkt begrenset.⁵¹ Det kan skilles mellom ”vanlige” politioppgaver og påtaleoppgaver, men det er et integrert samarbeid. Politioppgavene er angitt i Politiloven⁵² § 2.

Reglene om politiets påtalekompetanse finnes i strpl. § 67.

Politiet kan i henhold til første ledd beslutte og gjennomføre etterforskning, reise siktelse i alle saker, beslutte eller begjære bruk av tvangsmidler

Etter annet ledd bokstav a har de som hovedregel tiltalekompetanse i alle forseelsaker.

Politiet har etter annet ledd bokstav b, med få unntak tiltalekompetanse for forbrytelser med strafferamme på et år eller lavere.

I annet ledd bokstavene c og d listes videre opp en rekke lovbrudd i straffeloven og i spesiallovgivningen med strafferamme på mer enn et år, men der politiet likevel har påtale-

---

⁴⁷ Hov *Innføring i prosess* II. 2009 s. 505

⁴⁸ Riksadvokatens rundskriv Del 2-nr. 6/1989

⁴⁹ Bratholm *Strafferett og samfunn* 1980 s. 409 - 421

⁵⁰ Strpl. § 55, første ledd, punkt 4

⁵¹ Påtaleinstruksen § 2-7

⁵² Lov 4. august 1995 nr. 53

kompetanse. Dette gjelder en rekke av de vanligste lovovertredsene som begås; innbrudd, ordinære narkotikaforbrytelser, dokumentfalsk, legemskrenkelser, tyveri, bilbrukstyveri, underslag, bedrageri, skadeverk og heleri.

Fra spesiallovgivningen gjelder kompetansen overtredelser av visse bestemmelser i ligningsloven, regnskapsloven, bokføringsloven, merverdiavgiftsloven, tolloven, utlendingsloven og i militær straffelov.

Unntak i påtalekompetansen i disse sakene er dersom den straffbare handling er utført av en embetsmann eller annen tjenestemann tilsatt av Kongen(regjeringen) eller straffbare handlinger begått av tjenestemenn innenfor politi og påtalemyndighet.

Politiets kompetanse er som nevnt stadig blitt utvidet. Frem til 1993 hadde de kun påtalekompetanse i forseelsaker. I 1993 ble det åpnet for adgang til å delegere påtalemyndighet til politiet også i saker om forbrytelser. Formålet var å rasjonalisere påtalemyndighetens arbeid med den såkalte hverdagskriminaliteten og å redusere behandlingstiden.⁵³

Når det gjelder kompetansen til å beslutte påtaleunntak følger den kompetansen til å reise tiltale.⁵⁴

2.6 Forhold til forvaltningen

Påtalemyndigheten utfører en spesiell form for forvaltningsvirksomhet. Forvaltningslovens regler gjelder imidlertid ikke,⁵⁵ heller ikke offentlighetslovens.⁵⁶

I stedet har straffeprosessloven og påtaleinstruksen en rekke bestemmelser om saksbehandlingen ved påtalemyndigheten.

I tillegg til disse reglene må påtalemyndigheten forholde seg til de alminnelige forvaltningsrettslige prinsippene. Dette er viktig også med hensyn til folks rettsfølelse og tillit til rettsvesenet.

---

⁵³ Se Ot.prp. nr. 79 (1992-1993) s. 7-17, 38-39

⁵⁴ Påtaleinstruksen § 18-2, første ledd.

⁵⁵ Forvaltningsloven 10. feb 1967 § 4, første ledd, bokstav b.

⁵⁶ Offentleglova 19. mai 2006 nr.16, § 2 fjerde ledd.

Objektivitetsplikten har direkte betydning underveis i hele straffeforfølgningen med innhenting av bevis og bevisdømmelse.

Likhetsprinsippet, at like saker skal behandles likt, gjelder i straffeprosessen mer som overordnet hensyn, ikke i den konkrete avgjørelse av en sak.

Dette er slått fast i prinsippavgjørelsen i Rt.1976 s. 652: "...Hvorvidt et straffbart forhold foreligger, må prinsipielt avgjøres for den enkelte tiltaltes vedkommende på grunnlag av hans eget forhold, uten hensyn til hvorvidt andre i en tilsvarende situasjon også er blitt straffet. Dette er en generell regel som må gjelde for at rettsapparatet overhodet skal kunne virke..."

Forholdene rundt den konkrete sak bør imidlertid være like. For eksempel bør bruk av påtaleunntakelser praktiseres likt over hele landet.

Krav til forsvarlig saksbehandling innebærer at det ikke skal tas utenforliggende hensyn, at saken skal utredes godt nok, tidsbruk, habilitetsregler og andre elementer.

2.7 Krav fra samfunnet

Borgerne har forventninger om et trygt samfunn. Kravene varierer fra full oppklaring i alle saker og strengere straffer, til avkriminalisering av straffebud og mindre inngripende sanksjoner. Folks rettsfølelse varierer, men alle har en. Felles er vel ønsket om en troverdig strafferettspleie som best mulig ivaretar rettssikkerheten for alle.

Regjering og Storting stiller stadig strengere krav til effektivitet. Oppklaringsprosenten skal opp, og saksbehandlingstiden skal ned. Helst skal dette skje uten økte bevilgninger. Kravet til oppklaring i 2013 er minst 38 % som landsgjennomsnitt⁵⁷. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid skal ikke overstige 120 dager, og helst ikke mer enn 6 uker der siktede er under 18 år. Målene er et landsgjennomsnitt.⁵⁸

Dette legger et voldsomt press på påtalemyndigheten som i utgangspunktet har en enorm arbeidsbelastning.

---

⁵⁷ Rundskriv riksadvokaten nr 1/2013 punkt IV. 2

⁵⁸ Ibid. Punkt IV. 3

2.8 Skjønnsutøvelsen

En viktig del av påtalemyndighetens håndheving av straffelovgivningen består i å avgjøre om etterforskning kan/skal/bør innledes, om den skal resultere i tiltale, eller om den skal avsluttes.

Straffeloven 1902 § 77 er antatt å gi uttrykk for en offentlig påtaleplikt. Det prinsipielle utgangspunktet, straffelovens forutsetning og hovedregel, er at straffeloven skal håndheves, og straffbare handlinger forfølges av straffeapparatet.⁵⁹

Det er imidlertid uomtvistet i norsk rett at politi- og påtalemyndigheten ikke har noen absolutt etterforsknings- og påtaleplikt. Dette kommer frem både i strpl. § 224, §§ 69-71b. Det er også fastslått i den nye § 62a, annet ledd som trer i kraft med den nye straffeloven 2005. Det er også uomtvistet at opportunitetsprinsippet gir rett til å unnlate påtale.

Avgjørelsen om straffeforfølgning er utpreget skjønnsmessig, og en rekke faktorer vil spille inn, blant annet det antatt straffbare forholds karakter og alvor. De forskjellige faktorene vil ha forskjellig relevans og vekt.

Lovens kriterier for når påtalemyndigheten kan unnlate å iverksette eller begrense straffeforfølgning er på etterforsknings- og påtalestadiet er vage.

Gert Johan Kjelby skrev doktoravhandling i 2012, som særlig behandler de rettslige rammene for påtalemyndighetens adgang til å avgjøre om straffeforfølgning skal iverksettes og om/når en iverksatt etterforskning kan/skal begrenses eller innstilles. Han er derfor opptatt av de rettslige normene ”allmenne hensyn” og ”rimelig grunn” i henholdsvis strpl. § 62a andre ledd og § 224. Han mener at i tillegg til de hensyn bestemmelsen i strpl. § 62a vektlegger som relevante for ”allmenne hensyn” er det særlig grunn til å fremheve hensynet til likebehandling og subsidaritet (forholdet til andre sanksjoner), prioriterings-, kapasitets-, og prosessøkonomiske hensyn og bevis- og oppklaringshensyn.⁶⁰

---

⁵⁹ Kjelby 2012 s. 14

⁶⁰ ibid s 17

Dette innebærer en vid tolkning av begrepet allmenne hensyn. Forarbeidene til strpl.§ 62a⁶¹ gir så langt jeg kan se ikke uttrykk for samme vide tolkning.

Skjønn brukes også når det skal vurderes om en handling i det hele tatt rammes av et straffebud, om det foreligger tilstrekkelig objektive og subjektive bevis, og om de prosessuelle forutsetninger er til stede.

En stor del av avgjørelsene ved straffeforfølgning avgjøres dermed på grunnlag av en eller flere personer i påtalemyndigheten sitt skjønn, og vektleggingen kan dermed variere i stor grad fra sak til sak.

2.8.1 Justismord

”Ett justismord – at en tiltalt blir dømt for noe han eller hun ikke har gjort – er ett justismord for mye. Det kan være en katastrofe for den det gjelder, og det er en alvorlig svikt i rettssikkerheten”⁶²

Det finnes ingen eksakte tall for hvor ofte justismord forekommer.

I spørreundersøkelse utført av Anders Bratholm og Ulf Stridbeck i 1998 var konklusjonen at minst 15 personer, som var uskyldige, ble dømt hvert år.⁶³

Hensikten med undersøkelsen var å se hvordan aktører med erfaring fra straffesakskjeden vurderte risikoen for uriktige domfellelser i Norge. Spørreskjema ble sendt til 258 forsvarsadvokater. 125 svarte. 50 av disse (ca 40%) sa at de i tidsrommet 1986-1995 én eller flere ganger hadde opplevd at klienten de forsvarte ble dømt, selv om advokaten selv var overbevist om at vedkommende var uskyldig. Dette gjaldt i 144 saker, litt i underkant av 15 pr år.

”The innocence Project” er en non-profit organisasjon i USA, grunnlagt i 1992, som arbeider for å rette opp gamle justismord ved bruk av DNA- testing. Organisasjonen arbeider også for å påvirke til å reformere systemet slik at fremtidige justismord kan unngås.

---

⁶¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s.486-487

⁶² Bratholm *Justismord og rettssikkerhet* 2008, Forordet

⁶³ Bratholm *Rettssikkerhet I praksis* 1998 s. 329

Pr. 9. desember 2011 har 305 dommer blitt omgjort, og de dømte frikjent.⁶⁴

Det kan være mange årsaker til justismord, men felles for dem er at bevisene er feilbedømt. Vitneforklaringer som retten har lagt vekt på kan være feil. Vitner kan lyve, huske feil, bli påvirket til å tro at de husker. Dette synes å være en utbredt årsak til justismord.⁶⁵

En annen viktig årsak kan være etterforskerne altfor tidlig låser seg i en bestemt teori, og derved bevisst eller ubevisst lar være å etterforske spor som peker i en annen retning. Siden domstolen er avhengig av etterforskningen for å kunne gjøre seg opp en mening om antatt gjerningsmanns skyld vil feilvurdering på før-rettslig nivå kunne forplante seg til domstolen.⁶⁶

2.8.2 Justisfeil

En annen som har sett på årsaker til at bevisvurderinger kan bli feil er Asbjørn Rachlew. Han er etterforsker i politiet, og skrev i 2009 doktoravhandling ved UiO:

”Justisfeil ved politiets etterforskning - noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak”

Asbjørn Rachlew introduserer begrepet ”justisfeil”. Dette defineres som et hvert avvik fra straffesakens optimale utfall.⁶⁷ Han retter søkelyset mot politiets etterforskningsmetoder og de prosessene som utgjør underliggende årsak til at uskyldige mennesker blir dømt. Avhandlingen bygger blant annet på kognitiv- og sosialpsykologisk teori om beslutningstaking, hvor menneskenes manglende evne til å forholde seg objektive står sentralt. Rachlew påpeker at når beslutningstakeren mener å kjenne sannheten, inntreffer flere forsterkende prosesser som synes å øke i styrke etter hvor mye som står på spill. Det er menneskelig å ville se de momentene som kan styrke den oppfatningen man allerede har gjort seg.⁶⁸

---

⁶⁴ www.wikipedia.org/wiki/Innocence_Project. [sitert 10.april 2013]

⁶⁵ Bratholm *Justismord og rettssikkerhet* 2008 s. 216

⁶⁶ Ibid. s.220

⁶⁷ Rachlew. prolog s. 4

⁶⁸ Ibid. s. 23

I avhandlingen tar Asbjørn Rachlew utgangspunkt i straffesaken mot Stein Inge Johannessen som satt uskyldig varetektsfengslet i ni måneder for drap i 1999. Saken hadde vært uoppklart i 12 måneder da et vitne sa at hun hadde sett Stein Inge Johannessen komme til- sølt med blod ut av rommet der offeret var funnet drept. Stein Inge Johannessen ble vare- tektsfengslet. Han nektet hele tiden for å ha hatt noe med drapene å gjøre. Samtidig prøvde han å skjule at offeret og han hadde vært sammen om ”lyssky” virksomhet. Han kunne hel- ler ikke huske hva han hadde gjort drapsdagen et år tidligere. Politi- og påtalemyndigheten mente hans forklaringer styrket mistanken mot ham. Riksadvokaten tok ut tiltale for drap. 4 dager før saken skulle opp for retten meldte den rette morderen seg.

50 representanter fra straffesakskjeden hadde arbeidet med saken. Rachlew arbeidet selv som etterforsker ved avdelingen som sto for etterforskningen, og skriver: ” Alt vi presterte var å konstruere vår egen versjon av hva som hadde skjedd. Flere la sin profesjonelle stolt- het ned i arbeidet, som gikk ut på å tegne et overbevisende bilde av Stein Inge Johannessen som drapsmann.”

Alle avgjørelser i rettssystemet fattes som nevnt gjennom menneskelige beslutninger, og justisfeil kan oppstå og forplante seg under sakens gang. Tidspress kan øke faren for å vel- ge ”enkle” beslutningsstrategier. Rachlew fremholder: ”etablerte teorier viser at mennesket har en tendens til å a) søke etter informasjon som støtter opp under mistanken(hypotesen), b) ta nøytral informasjon til inntekt for sitt etablerte syn og c) ignorere eller bortforklare informasjon som ikke passer inn.”⁶⁹

Uskyldige, men uheldige kommentarer fra etterforsker i behandling av vitner kan være en alvorlig justisfeil. Vitnepsykologisk forskning viser at vitner som deltar i foto- eller per- sonkonfrontasjoner bevisst eller ubevisst leter etter signaler om hvem politiet mistenker.⁷⁰ Vitner kan selvfølgelig også uten påvirkning medføre at en uskyldig utpekes som skyldig. Som nevnt før kan de huske feil, lyve eller tro at de husker. Politiet kan lett bli villedet.

---

⁶⁹ ibid s. 23 med videre henvisninger

⁷⁰ ibid s. 7 med videre hensvisninger

Feiltolking av mistenktes kroppsspråk under avhør utgjør en alvorlig justisfeil. (Et eksempel er: "...etterforskeren kunne se på kroppsspråket til Fritz Moen at han snakket sant da han tilsto drapene..."⁷¹

Media kan være en viktig faktor når det gjelder påvirkning. Dette gjelder både for hva vitner husker eller tror de husker fordi de har lest om det, og det gjelder etterforskernes syn på skyldspørsmålet.

Justisfeil er særlig uheldig tidlig i etterforskningen, fordi mistanke styrkes og legges til grunn i den videre etterforskningen.

Mange faktorer spiller altså inn når politiet og påtalemyndigheten skal avgjøre påtale-spørsmålet. Stor arbeidsmengde, krav om økt oppklaringsprosent og kortere behandlingstid uten at de økonomiske bevilgningene økes, vil føre til tidspress, og kunne medvirke i beslutningsprosessen.

Feil ved skjønnsutøvelse må ses på mer som en feil ved systemet enn en personfeil.

3 PÅTALEUNNLATELSE

Regelen om påtaleunnlattelse ble innført i norsk straffeprosess ved Straffeprosessloven 1887 § 85, og lød:

"Uden hensyn til bevisets stilling kan paatale undlades:

1. i de tilfælde, hvor lovgivningen indeholder særlig hjemmel hertil.
2. naar reglerne for straffudmaalingen i tilfælde af flere forbrydelsers sammenstød medfører, at ingen eller blot en ubetydelig straf vilde komme til anvendelse,
3. i tilfælde, hvor børn i henhold til straffeloven kan indsættes i opdragelses- eller redningsanstalt, saafremt der tilveiebringes sikkerhed for, at barnet enten vil blive indsat i saadan anstalt eller paa anden lignende maade søges forbedret.

Ogsaa ellers kan paatale undlades, naar det antages, at intet offentlig hensyn kræver, at Forbrydelsen straffes, navnlig naar særdeles lang Tid er hængaet siden dens Forøvelse, eller særdeles formildende Omstændigheder foreligger."

---

⁷¹ NOU 2007:7 s. 128

Det antas, med hensyn til ordlyden i annet ledd, at man innførte adgang til å henlegge eller innstille saken, og at påtaleunndlatelse ikke var ment som en straffereaksjon.⁷²

Det er uklart om påtalemyndigheten måtte konstatere straffeskyld for å kunne gi påtaleunndlatelse. Verken i ordlyden i strpl. 1887 eller i forarbeidene klargjøres spørsmålet Ordlyden i § 85, første ledd: ” Uden hensyn til bevisets stilling...” kan tolkes på begge måter.⁷³

Fra ca 1910 ble det imidlertid lagt til grunn at anvendelse av påtaleunndlatelse kun skulle brukes når påtalemyndigheten anså skyld bevist⁷⁴

3.1 Formål

Formålet med påtaleunndlatelse synes godt uttrykt i daværende riksadvokat Kjerschow uttalte i 1928:

”Ingen del av mit arbeide i strafferettspleiens tjeneste har været mig saa magtpaaliggende og tilfredsstillende som bl. a. ved hjelp av opportunitetsprincipets avpassede anvendelse aa søke forebygget, at statens tveeggede sverd i kampen mot forbryderondet gjør skadelige innhugg der, hvor det var ment å skulle gavne.”⁷⁵

Hensynet til siktede har alltid vært vektlagt ved bruk av påtaleunndlatelse. Alder, livssituasjon, hans tidligere befatning med kriminalitet er momenter som vurderes.

I tillegg har kapasitetshensyn, både med tanke på domstolene, og i påtalemyndigheten selv betydning.

---

⁷² Kjelby s. 487

⁷³ Ibid. s. 489

⁷⁴ Ibid. s. 489

⁷⁵ Ibid. s. 495

3.2 Opportunitetsprinsippet

På 1800-tallet var det ansett som en selvfølge at sak måtte reises for domstolene dersom myndighetene mente å kunne bevise at anklagede var skyldig. Dette synspunktet fikk betegnelsen legalitetsprinsippet, og var knyttet til den herskende oppfatning av straff som en nødvendig gjengjeldelse jf. ”de absolutte straffeteorier”. Etter hvert vokste den tanke frem at det offentlige ikke skulle ha noen ubetinget plikt til å reise påtale når skadevirkningene av straffen ville overgå det offentliges interesse i at vedkommende ble straffet. Dette syn fikk betegnelsen opportunitetsprinsippet, og var utslag av ”de relative straffeteorier”; Straffhåndhevelse skulle ikke ha gjengjeldelse som mål, men tjene som middel til å forebygge lovbrudd og å opprettholde lovlydighet.⁷⁶

Mens legalitetsprinsippet forutsetter etterforsknings- og påtaleplikt for alle straffbare forhold, gir opportunitetsprinsippet påtalemyndigheten adgang til å utøve skjønn når det gjelder hensiktsmessigheten og rimeligheten av å iverksette straffeforfølgning, og til å unnlate å reise sak for domstolene selv om både de rettslige og faktiske forutsetningene for det er til stede.⁷⁷

Et spørsmål er hvorvidt opportunitetsprinsippet også innebærer at påtalemyndigheten kan *henlegge* en sak uten noen form for straffereaksjon, selv om både rettslige og faktiske forutsetninger er til stede.

Det antas å ligge en forutsetning i straffeloven om at påtalemyndigheten har en plikt til å forfølge en sak dersom vilkårene er til stede, men praksis og rettsoppfatningen hos påtalemyndigheten viser noe annet. Det antas at henleggelse av kapasitetsgrunner kan tolkes ut av strpl.§ 224 og påtaleinstruksen § 7-4, første ledd; at ”manglende kapasitet” er en ”rimelig grunn” til både å unnlate etterforskning, og til å henlegge sak.⁷⁸

---

⁷⁶ Røstad 1973. s.49

⁷⁷ Kjelby 2012 s. 135

⁷⁸ Hov 2009 s. 130

3.3 Rettsgrunnlag

Adgangen til å gi påtaleunntatelse er hjemlet i Straffeprosessloven(strpl.)⁷⁹ §§ 69 og 70.

Retten til domstolsprøvelse er hjemlet i strpl.§ 71.

Kompetansen til å gi påtaleunntatelse er hjemlet i strpl. §§ 64-67.

Klagemulighet er hjemlet i strpl. § 59a.

Påtaleinstruksen⁸⁰ inneholder også bestemmelser om påtaleunntatelse.

I tillegg har Riksadvokaten i sine rundskriv instruks for bruk for påtalemyndigheten.

R. nr. 2250/89 (Del II - nr.6/89) er et eget rundskriv om påtaleunntatelser.

3.3.1 Straffeprosessloven § 69

§ 69 er som nevnt uttrykk for opportunitetsprinsippet. Påtaleunntatelse etter bestemmelsen gis av ”kriminalpolitiske grunner”. Noen oppregning av disse har loven ikke. Påtaleunntatelse kan gis dersom ikke allmennpreventive eller individualpreventive hensyn gjør det nødvendig med påtale.

Første ledd krever ”særlige” forhold for å unnta påtale. Slike særlige forhold kan være tiltaltes unge eller høye alder, at det straffbare forholdet er bagatellmessig, lang tid siden handlingen fant sted, hensynet til fornærmede, og /eller tiltaltes pårørende, hensynet til om straff vil være en urimelig hard belastning for tiltalte. Også omkostningene ved forfølgningen kan komme i betraktning.⁸¹

Påtalemyndigheten skal bruke skjønn ved disse vurderingene, og det må ”overveiende” grunner til for å unnta påtale. Hovedregelen er altså å påtale forholdet.

Det er ikke noe vilkår at tiltalte har tilstått. Men i mer alvorlige saker, der siktede nekter seg skyldig, bør saken bringes inn for retten med en gang i stedet for at siktede først får

---

⁷⁹ Lov av 22. mai 1981 nr.25.

⁸⁰ F 28. juni 1985 nr. 1679, med hjemmel i strpl. § 62

⁸¹ Andenæs *Alminnelig strafferett* s. 493

påtaleunnlatelse og så overlates til på eget initiativ å bringe saken inn for retten etter strpl. §71.⁸²

§ 69 lyder som følger:

”Selv om straffeskyld anses bevist, kan påtale unnlates såfremt slike særlige forhold er til stede at påtalemyndigheten etter en samlet vurdering finner at overveiende grunner taler for ikke å påtale handlingen.

Unnlatelse av påtale etter første ledd kan gjøres betinget av at siktede i prøvetiden ikke gjør seg skyldig i noen ny straffbar handling. Prøvetiden er to år fra den dag det blir besluttet å unnlate påtale, men ikke lenger enn foreldelsesfristen for adgangen til å reise straffesak for handlingen. For siktede som var under 18 år på handlingstidspunktet, kan prøvetiden settes til 6, 12, 18 eller 24 måneder.

Unnlatelse av påtale kan også gjøres betinget av slike vilkår som er nevnt i straffeloven § 53 nr.2, nr.3 bokstavene a-h, nr.4 og nr.5. Den siktede skal på forhånd få adgang til å uttale seg om vilkårene. Når den siktedes forhold gir grunn til det, kan påtalemyndigheten i prøvetiden oppheve eller endre vilkår som er fastsatt og sette nye vilkår.”

De ubetingete påtaleunnlatelsene har sin hjemmel i første ledd. Det ligger i betegnelsen at det ikke følger betingelser med påtaleunnlatelsen. Saken anses avsluttet fra påtalemyndighetens side.

De betingete påtaleunnlatelsene har hjemmel i annet og tredje ledd. Det må uttrykkelig fastsettes at påtaleunnlatelsen er betinget av at anklagede overholder visse vilkår i en prøvetid. Prøvetiden er normalt to år fra den dag påtaleunnlatelse ble besluttet, men en ny bestemmelse i annet ledd, tredje punktum lovfester anledning til å gi kortere prøvetid for barn under 18 år. En av grunnene til endringen er at påtaleunnlatelse skal benyttes i større utstrekning enn tilfellet er i dag, og særlig for mindre alvorlige lovbrudd, som et alternativ til bøter.⁸³

---

⁸² Bjerke. 2011. Bind 1.s.297

⁸³ Prop. 135 L (2010-2011) s.168

Etter tredje ledd kan påtaleunndatelsen gjøres betinget av individuelt tilpassede vilkår som nevnt i strl. § 53 nr. 2, nr. 3 bokstavene a-h, nr. 4 og nr. 5. Den siktede skal på forhånd få uttale seg, men hans samtykke er ingen betingelse for å sette vilkår.⁸⁴

Betingete påtaleunndatelser blir registrert i strafferegisteret jf. Strafferegistreringsloven § 1. Det står ikke noe der om at også ubetingete påtaleunndatelser skal registreres.

En annen rettsfølge av påtaleunndatelse er at den utelukker privat straffesak i saker som omfattes av strpl. § 402 nr.3

3.3.2 Straffeprosessloven § 70

Påtaleunndatelse etter Strpl. § 70 gis av prosessøkonomiske grunner.

Første ledd gjelder ved sammenstøt av flere forbrytelser eller forseelser jf. strl. §§ 62-64, og hvor unndatelse av å påtale det aktuelle forholdet ikke vil spille noen rolle for straffeutmålingen totalt sett. Også her forutsettes at påtalemyndigheten anser anklagede som skyldig.⁸⁵ I praksis skjer en frafallelse av prosessøkonomiske grunner ofte ved at saken henlegges av kapasitetsgrunner. Som riksadvokaten uttalte: "...Her blir det en gradvis overgang til den situasjonen som foreligger når noen forhold henlegges av kapasitetsgrunner."⁸⁶

3.3.3 Rettslig prøving

Siktedes har rett til å kreve saken inn for retten etter strpl. § 71. Dette gjelder nå påtaleunndatelser både etter § 69 og § 70.

Denne retten etter strpl. 1887 gjaldt fra 1955, men kun i forbrytelsessaker, ikke i forseelsessaker. Forseelsessakene ble dengang holdt utenfor "av frykt for at domstolene ellers ville

---

⁸⁴ Bjerke. 2011. Bind I, s. 301

⁸⁵ Bjerke. 2011 Bind 1. s. 302

⁸⁶ R. nr 6/1989, punkt VI

bli bebyrdet med utidige søksmål om bagateller.”⁸⁷ Med innføring av strpl. 1981 ble retten utvidet til å gjelde forseelser, da den daværende begrensning ble ansett ”prinsipielt uheldig”.⁸⁸

Først i 2010⁸⁹ ble adgangen til rettslig prøving av påtaleunntatelser etter strpl. § 70 gjort gjeldende. Bakgrunnen for endringen var en henvendelse fra riksadvokaten til departementet (JD) i 2005 om at det i lys av EMK artikkel 6 også burde være rett til domstolsbehandling for sistnevnte.⁹⁰

Det ble ikke stilt spørsmål ved forholdet mellom påtaleunntatelser og EMK artikkel 6 generelt, så det må antas at oppfatningen både hos Riksadvokaten og i JD er at hensynet til uskyldspresumsjonen i EMK er ivaretatt ved muligheten til domstolsprøving.

3.3.4 Klageadgang

Strpl. § 59a lovfester klagerett over påtalevedtak, og ble tilføyd i 1996.⁹¹ Før dette ble klager behandlet som følge av overordnedes generelle rett til å omgjøre underordnedes avgjørelser. Ordningen var utsatt for sterk kritikk fordi det var tilfeldig hvem som kjente til praksisen, og at den derved favoriserte de velinformerte og de som hadde anledning til å engasjere advokat. Det ble anført at det stred mot hensynet til likhet og rettssikkerheten at så vidt viktige opplysninger for den enkelte ikke fremgikk av loven.⁹²

Etter strpl. § 75, annet ledd kan overordnet myndighet omgjøre beslutning om påtaleunntatelse innen tre måneder.

---

⁸⁷ Innstilling 1969 s. 178

⁸⁸ Ibid. s. 178

⁸⁹ Lovendring 10. desember 2010 nr. 76

⁹⁰ Prop. 141 L (2009-2010) punkt 8.9

⁹¹ Lov 19. juli 1996 nr. 58

⁹² NOU 1992:23 s. 271

Klageretten gjelder ikke for siktede med påtaleunndlatelse gitt etter strpl. § 69.⁹³ Klagerett gjelder imidlertid for siktede med påtaleunndlatelser gitt etter strpl. § 70, selv om saken bak disse også kan kreves brakt inn for retten etter Strpl. § 71.⁹⁴

3.3.5 Påtaleinstruksen

Påtaleinstruksen inneholder mer utfyllende regler, og fungerer som et arbeidsreglement for påtalemyndigheten. Kapittel 18 omhandler påtaleunndlatelser.

§ 18-6 inneholder reglene for underretning av påtaleunndlatelse etter strpl. § 70. Bestemmelsen henviser til § 17-2 som sier når og hvem som skal underrettes, og opplyser om klagemulighetene.

§ 18-3 inneholder reglene for hvordan siktet etter strpl. § 69 skal underrettes om påtaleunndlatelse. Den lyder:

”Siktede (og verger) skal ha skriftlig underretning om påtaleunndlatelsen og om eventuelle vilkår som er satt for påtaleunndlatelsen. I underretningen skal det også gis opplysning om siktedes adgang til å kreve at påtalemyndigheten bringer saken inn for retten og at slikt krav må settes fram innen en måned etter at siktede har mottatt meldingen om påtaleunndlatelse. Kopi av siktelsen vedlegges underretningen.

Dersom siktede ikke forstår norsk, skal avgjørelsen oversettes etter reglene i § 2-8.

Siktede bør også gis muntlig orientering om hva det betyr at det er gitt påtaleunndlatelse, hva vilkårene går ut på og følgene av at de ikke blir overholdt. Samtidig bør det gis siktede en etter omstendighetene avpasset advarsel og formaning. Er siktede umyndig, bør vergene være til stede. Videre bør en representant for tilsynsmyndigheten være til stede dersom siktede er satt under tilsyn.”

Det interessante er bruken av ”bør” i stedet for ”skal” i tredje ledd. Det synes også som om den muntlige orienteringen man kanskje får er begrenset til hva en påtaleunndlatelse er, og

---

⁹³ jf. strpl. § 59a, annet ledd, tredje punktum, jf. § 71

⁹⁴ Jf. Strpl. § 59a, annet ledd, fjerde punktum

ikke hva den innebærer. Det er ikke stor hjelp i å vite at du kan kreve domstolsbehandling når du ikke får vite hvorfor det kan være viktig å kreve det.

Lovgiver kunne enkelt gitt regler om bedre informasjon dersom de ville.

Jeg kjenner bare til to konkrete påtaleunntatelser, begge ”ubetingete”, gitt etter strpl. § 69, første ledd. Ved den ene var vergene innkalt, og fikk, på konkret spørsmål om anmerkning på rulleblad, (feil) informasjon om at dersom siktede ikke gjorde noe straffbart de neste to år (påtaleunntatelsen inneholdt ikke vilkår om prøvetid) ville påtaleunntatelsen bli slettet. Den andre ble sendt i posten uten annen informasjon enn det som kreves etter påtaleinstruksen §18 -3, første ledd.

3.4 Kort om påtaleregler og påtaleunntatelse i Sverige, Finland og Danmark.

Det er flere likhetstrekk enn forskjeller i rettstilstanden i de nordiske land. Her følger en kort oversikt når det gjelder spørsmålet om påtale og påtaleunntatelse.

3.4.1 Sverige

Svensk straffeprosess bygger på et anklageprinsipp.jf.RB 20:195 Påtalemyndighetens kompetanse bygger i utgangspunktet på en absolutt påtale- og etterforskningsplikt⁹⁶ Det finnes en rekke lovfestede unntak fra begge.⁹⁷ Ett av disse unntakene er om påtaleunntatelse (åtalsunderlåtelse).

Etter RB 20:7 stk.1 kan påtalemyndigheten unnlate påtale i fire nærmere angitte tilfeller. Felles for disse gjelder et grunnvilkår om ”att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosättes”.⁹⁸

---

⁹⁵ Rättegångsbolken av 1942:740 (RB) 20:1

⁹⁶ RB 20:6 og RB 23:1 st. 1

⁹⁷ Kjelby s. 171-173

⁹⁸ Ibid. s. 173

Etter RB 20:7 stk. 1 nr. 1 kan påtale unnlates når det antas at den straffbare handling ikke vil medføre annen straff enn bøter.

Etter RB 20:7 stk. 1 nr. 2 og 3 kan påtale unnlates når det kan antas at forventet straff blir betinget dom, og særlige grunner taler for påtaleunnlatelse, ved konkurrens, når det ikke ”krävs påföljd⁹⁹” utover reaksjonen for et allerede begått forhold, og i tilfeller hvor den mistenkte undergis psykiatrisk behandling i henhold til lov.

Etter RB 20:7 stk. 2 kan påtale unnlates også i andre tilfeller enn de særskilt oppregnede, dersom: ”...det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet ock att det med hänsyn till omständigheterna inte heller krävs av andra skäl att åtal väcks.” For dette tilfellet antas at det kreves en ekstraordinær grunn, som gjerningsmannens spesielt høye eller lave alder, alvorlig sykdom, at den straffbare handlingen har påført gjerningsmannen skade eller at nærstående er skadet eller drept.¹⁰⁰

Beslutningskompetansen etter det siste alternativet er lagt til ledernivå, det vil si riksadvokat eller leder av avdeling /kammer; över-/chefsåklagare.

Oppfatningen i svensk rett synes å være at det gjelder samme beviskrav ved påtaleunnlatelse som ved dom¹⁰¹

Etter RB 23:4a stk.1 nr.2 kan påtalemyndigheten beslutte at etterforskning ikke skal innledes eller at påbegynt etterforskning skal innstilles dersom den ser allerede i startfasen at gjennomført etterforskning vil ende med påtaleunnlatelse. Et kumulativt vilkår er imidlertid at ingen vesentlige allmenne eller særskiltes interesser tilsidesettes. Om innholdet i dette vilkåret heter det:

”...en väglädande synpunkt vara att åtalsunderlåtelse inte bör få medföra att likartade fall bedöms olika. Intresset av att tiltron till rättsväsendets objektivitet upprätthålls kan altså göra ett åtal påkallat...”¹⁰²

---

⁹⁹ reaksjon

¹⁰⁰ Kjelby s. 174

¹⁰¹ ibid. s. 172

¹⁰² ibid. s. 177, med videre henvisning til svensk Prop. 1984/85:3 S. 22 OG S. 54-55

Det er altså i Sverige vid lovfestet adgang til å unnlate og begrense straffeforfølgning ved spørsmål om påtaleunnlatelse, men hensynet til folks rettsfølelse bør vurderes.

3.4.2 Finland

Finsk rett har mange likhetstrekk med svensk rett, både i normstruktur og innhold.

Etterforskningsplikten er beskrevet i FöUL¹⁰³ § 2 som sier at politiet ” skall göra förundersökning¹⁰⁴ när det på grund av anmälan till den eller annars finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts” .

Flere unntak fra denne etterforskningsplikten følger av FöUL § 4. Disse er først og fremst prosessøkonomisk motivert. Vilåårene for etterforskningsbegrensningene har, som i svensk lovgivning, nær sammenheng med reglene om påtaleunnlatelser i den finske straffeprosessloven (RBL)^{105 106}

Etter FöUL § 4, tredje ledd kan påtalemyndigheten unnlate å iverksette, eller avslutte påbegynt etterforskning, dersom det er stor sannsynlighet for at saken ville medfört påtaleunnlatelse dersom den ble ferdig etterforsket. Her som i svensk rett er det et tilleggsvilkår at ikke allmenne eller særskiltes interesser tilsidesettes.¹⁰⁷

Påtaleplikten fremkommer av RBL § 1-6; ”Allmänna åklagaren skall väcka åtal om det finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet.”

I RBL § 1-7 følger en rekke unntak. På finsk heter påtaleunnlatelse ”åtalseftergift med påföljdsnatur”, og kan besluttas ved mindre straffbare forhold, og overfor unge lovbytere:

---

¹⁰³ Den finske förundersökningslag fra 1987.

¹⁰⁴ etterforskning

¹⁰⁵ Lag om rättegång i brottmål av 11. juli 1997

¹⁰⁶ Kjelby s. 178

¹⁰⁷ ibid. S. 179

”1) när brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter ock gärningen, med hensyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld, sådan som den fremgår av brottet, skall anses vara ringa bedömd som en helhet, samt

2) för ett brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år, om det inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader ock gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud ock påbud i lag.”

RBL § 1:8 gir en mer generell hjemmel, basert på blant annet en avveining av hva som anses påkrevd av offentliges interesse.

RBL § 1:10 gir siktede rett til å prøve skyldspørsmålet for domstolene.¹⁰⁸

Finland har også vid adgang til å unnlate og begrense straffeforfølgning ved spørsmål om påtaleunntatelser.

3.4.3 Danmark.

Dansk straffeprosess bygger også på anklageprinsippet. Det er delte meninger i Danmark om hva påtaleplikten bygger på, men lovens utgangspunkt antas å være legalitetsprinsippet; at tiltale skal reises ved bevismessig dekning, og at påtaleunntatelse er et unntak.¹⁰⁹

Opportunitetsprinsippet kommer til uttrykk i Retsplejeloven (rpl)¹¹⁰ § 722 stk. 2: ”I andre tilfælde kan tiltale kun frafaldes, hvis der foreligger særlig formildende omstændigheder eller andre særlige forhold, og påtale ikke kan anses for påkrævet af almene hensyn.”

Påtaleunntatelse kalles tiltalefrafald på dansk. Det anses som en strafferettslig reaksjon, og forutsetter at straffeskyld er bevist.

Rpl. § 722 stk. 1 regner opp syv tilfeller hvor tiltale helt eller delvis kan frafalles. Et interessant punkt er nr. 5, som sier at tiltale i en sak helt eller delvis kan frafalles: ”hvor sagens gennemførelse vil medføre vanskeligheder, omkostninger eller behandlingstider, som ikke

---

¹⁰⁸ ibid. s. 180

¹⁰⁹ ibid. s. 181-182

¹¹⁰ LBK nr. 1008 af 24/10 2012

står i rimelig forhold til sagens betydning og den straf, som i givet fald kan forventes idømt.”

Her er adgang til å ta hensyn til økonomi og ressursmangel lovfestet.

Etter rpl. § 722 stk. 3 kan påtalemyndigheten (politidirektøren) frafalle forhold etter § 722 stk 1, mens overordnet må frafalle forhold etter § 722 stk.2.

Påtaleunntatelse kan gjøres ubetinget eller betinget, men skal det gis særlige vilkår må dette behandles av en domstol, der siktede må ha avgitt en uforbeholden tilståelse som styrkes av sakens øvrige omstendigheter jf. Rpl. § 723 stk. 2. Vilklårene må i tillegg godkjennes av retten jf. rpl. § 722 stk. 3

Retsplejeloven gir ikke mottaker av påtaleunntatelse rett til å kreve saken brakt inn for domstolen. Dette er mest aktuelt for de ubetingete påtaleunntatelsene. Etter rpl. § 724 kan mottaker klage over avgjørelse av påtaleunntatelse til overordnet påtalemyndighet.

Dansk, finsk og svensk rett har store likheter ved at vilklårene for adgangen til å beslutte henholdsvis etterforsknings- og påtalebegrensninger er sammenfallende, og at prosessøkonomiske hensyn er lovfestet for begge avgjørelsesformene. Denne direkte koblingen mellom etterforskningsbeslutning og påtaleunntatelse har vi ikke i norsk straffeprosess.¹¹¹

3.5 Litt statistikk om bruken av påtaleunntatelse

Jeg har ikke kunnet vise til hvor mange påtaleunntatelser som gis årlig i hver kategori; ubetinget, betinget eller betinget med vilkår etter strpl. § 69, eller prosessøkonomiske etter strpl. § 70.

Ved kontakt med Statistisk sentralbyrå (SSB) fikk jeg følgende informasjon:

I SSB sin statistikk over straffereaksjoner inngår kun de ”Betinget påtaleunntatelse” som registreres i Straffesaksregisteret (SSP).

---

¹¹¹ Kjelby s. 183

SSB har ingen egen statistikk over antall gitte ubetingete påtaleunntatelser. Disse inngår i statistikken ”Påtaleunntatelse og andre oppklarte”. Avgjørelsen i denne statistikken er ikke spesifisert, så man kan ikke skille ut ubetingete påtaleunntatelser.

SSB publiserer heller ikke egen statistikk over frifinnelser, men viste til et tidligere prosjekt de hadde gjort på oppdrag fra Justisdepartementet; ”Straffesakskjeden”¹¹²

Prosjektet ble publisert i 2002, og er omtalt i en artikkel av Reid Jone Stene.¹¹³

Prosjektet tok utgangspunkt i alle anmeldte lovbrudd i 1997, og fulgte dem ut året 2001. De fleste (94 %) ¹¹⁴ var da ferdig avgjort i rettssystemet.

Antall anmeldte lovbrudd i 1997 var 421 844.¹¹⁵ Dette tilsvarer nesten 1200 nye lovbrudd hver dag hele det året.

Forseelser

- Antall anmeldte forseelser i 1997 var 120 131.¹¹⁶
- Av disse endte ca. 9 % med påtaleunntatelse.¹¹⁷
- I 19,3 % av forseelsene ble det tatt ut tiltale.¹¹⁸
- 5,6 % av disse tiltalene endte med frifinnelse.¹¹⁹

Forbrytelser

- Antall anmeldte forbrytelser i 1997 var 301 713.¹²⁰
-

¹¹² Stene. 2013

¹¹³ Stene 2002

¹¹⁴ ibid 2002. s. 3

¹¹⁵ ibid s. 4, tabell 1

¹¹⁶ l.c.

¹¹⁷ Stene. 2002 s. 4, tabell 2

¹¹⁸ Stene. 2002 s.5, tabell 3

¹¹⁹ l.c

¹²⁰ Stene. 2002 s. 6, tabell 4

- Av disse endte ca 3,4 % med påtaleunntatelse¹²¹
- I 16,8 % av forbrytelsene ble det tatt ut tiltale.¹²²
- 10,3 % av disse tiltalene endte med frifinnelse.¹²³

Noe jeg ønsker å vise med disse tallene er at under en femtedel av sakene ble ført for en domstol. Resten ble henlagt, overført andre politidistrikt eller avgjort på annen måte av påtalemyndigheten.

Totalt 6532 lovbrudd, forseelser og forbrytelse samlet, endte med frifinnelse. Antall *personer* frifunnet er langt lavere, fordi noen tiltalte svarer for flere lovbrudd. Man kan gå ut i fra at påtalemyndigheten i frifinnelsestilfellene var like sikre på siktedes skyld som når de gir påtaleunntatelse.

Det ble gitt ca 21 069 påtaleunntatelser etter anmeldte lovbrudd i 1997.

Man kan, når man ser på statistikken, anta at noen ville blitt frifunnet i domstolen dersom saken hadde vært ført der.

Ved henvendelse til påtaleseksjonen ved Asker og Bærum politikammer fikk jeg tall på ilagte påtaleunntatelser i 2012.

Det var gitt ut totalt 171.

- 64 påtaleunntatelser uten vilkår etter strpl. § 69, første ledd,
- 63 påtaleunntatelser med prøvetid etter strpl. § 69, annet ledd
- 17 påtaleunntatelser med prøvetid og vilkår etter strpl. § 69, tredje ledd og
- 17 prosessmessige påtaleunntatelser etter strpl. § 70.
- 10 påtaleunntatelser endret eller uavklarte.

---

¹²¹ l.c

¹²² l.c

¹²³ Stene. 2002. s. 7, tabell 5

Grunnet stor arbeidsbyrde og kapasitetsmangel hadde ingen tid til å gå grundigere inn på disse sakene, og gi svar på hvor mange i hvilken kategori som krevet saken sin brakt inn for retten, men jeg fikk vite at 4 påtaleunntelser var frafalt etter at de var gitt ut. Dette indikerer en aktivitet fra anklagedes side, og indikerer også at påtalemyndigheten har endret syn på skyldspørsmålet. 6 påtaleunntelser var fortsatt uavklarte pr.¹²⁴

Oslo Politidistrikt var også behjelpelige med tall for gitte påtaleunntelser i 2012:

- 735 påtaleunntelser etter strpl.§ 69, første ledd,
- 633 påtaleunntelser etter strpl. § 69, annet ledd,
- 176 påtaleunntelser med prøvetid og særvilkår etter strpl.§ 69, tredje ledd og
- 3243 prosessøkonomiske påtaleunntelser etter strpl.§ 70.

Jeg fikk ingen konkrete tall fra Oslo Politidistrikt om hvor mange av de som mottok påtaleunntelse som hadde krevd saken inn for retten, eller hvor mange av disse som i så fall ble frafalt av påtalemyndigheten. Svaret på dette var: ” Det er et forsvinnende lite antall av sakene som blir begjært tatt inn for retten...”¹²⁵ Det betyr at det er flere enn ingen.

Det finnes ikke statistikk over antall påtalemottakere som krever saken brakt inn for retten og blir frikjent.

Hovedpoenget med kapittelet om statistikk er å vise at den skyldkonstateringen påtalemyndigheten fastslår når de gir en påtaleunntelse kan være forhastet, og at noen mottakere av påtaleunntelser ville blitt frikjent i en domstol. Særlig statistikken over antall frifinnelser i domstolene peker mot det.

Når det er ”et forsvinnende lite antall” saker som blir begjært inn for retten er det lett å få inntrykk av at påtaleinstituttet er velfungerende.

---

¹²⁴ Møte 27/2 2013, og E-post 26/3 2013 Asker og Bærum politidistrikt.

¹²⁵ E-post OPD, 2013

4 USKYLDSPRESUMSJONEN

Uskyldspresumsjonen kommer direkte til uttrykk i EMK¹²⁶ artikkel 6-2, og er formulert slik:

”Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proven guilty according to law.”

“Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.”

Uskyldspresumsjonen omfatter imidlertid hele artikkel 6;

«Det følger av ordlyden i artikkel 6-2 at den siktede har rett til å bli ansett uskyldig inntil det er rettslig slått fast at han er skyldig. Dette kan konkretiseres som et krav om at den anklagende myndigheten må føre bevisene for siktedes skyld, og at retten ved sin vurdering av bevisene må ta hensyn til enhver begrunnet tvil om holdbarheten og vekten av de bevisene som føres.

Uskyldspresumsjonen er en grunnleggende side ved siktedes forsvar, og må ses i sammenheng med de generelle kravene som stilles til en rettferdig rettergang, herunder til de minsterettighetene som gjelder for siktedes forsvar i henhold til artikkel 6-1 og 6-3.”^{127 128}

Uskyldspresumsjonen er altså omfattende, og gir uttrykk for flere prinsipper. Noen kommer klart frem av ordlyden i artikkel 6 og noen er tolket og fastslått gjennom EMD sin rettspraksis.

Bestemmelsen inneholder et grunnleggende rettstatsprinsipp, og pålegger de landene som har ratifisert avtalen rettslige forpliktelser.

Alle moderne rettssystemer bekjenner seg i dag til uskyldspresumsjonen.

---

¹²⁶ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950

¹²⁷ Bertelsen 2011 s. 217-218

¹²⁸ jf. ”Deweert mot Belgia” (1980- 02-27) punkt. 56

Formålet med uskyldspresumsjonen er å hindre at uskyldige personer blir straffet, og å ivareta omdømmet til den som er under etterforskning inntil straffeskyld eventuelt er konstatert av en domstol. Etter frifinnende dom gjelder uskyldspresumsjonen også.¹²⁹

Enhver konstatering av straffeskyld omfattes av uskyldspresumsjonen.¹³⁰

Kjernen i uskyldspresumsjonen fremgår blant annet av dom i EMD,¹³¹ og innebærer at

- Påtalemyndigheten har bevisbyrden i straffesaker, og at
- En hver tvil skal komme tiltalte til gode.
- Uskyldspresumsjonen, med unntak av tilståelsessaker, forbyr å fastslå straffskyld på annet grunnlag enn etter en hovedforhandling med bevisføring.

Det siste ble fastslått i Bøhmer mot Tyskland¹³²

Som nevnt innebærer uskyldspresumsjonen at plikten til å føre bevis i straffesaker påhviler påtalemyndigheten.¹³³ At påtalemottaker selv må ta initiativ til domstolsbehandling for å få bevissspørsmålet vurdert, kan derfor oppfattes som stridende mot uskyldspresumsjonen.

Reglene for erstatning ved straffeforfølgning i strpl. kapittel 31 ble endret¹³⁴ nettopp fordi de ble ansett å være i strid med uskyldspresumsjonen.¹³⁵

Før lovendringen var det etter § 444 et vilkår for å få erstatning at siktede *selv sannsynliggjorde* at han ikke hadde foretatt handlingen han hadde vært siktet for.

Departementet var blant annet bekymret for at vilkåret påla siktede en tung bevisbyrde. Dette var ikke forenlig med hovedformålet som er å gjøre lovgivningen bedre egnet til å

---

¹²⁹ Jebens 2004 s. 436

¹³⁰ l.c.

¹³¹ Barberà, Messeguè og Jabardo mot Spania (1988-12-06)

¹³² (2002-10-03)

¹³³ Jebens s. 441

¹³⁴ lov 10. januar 2003 nr.3

¹³⁵ Se note 2994 til straffeprosessloven, Rettsdata.no

sikre mot brudd på menneskerettighetskonvensjonene, og å sikre en rettferdig behandling av uskyldig strafforfulgte.¹³⁶

Jeg trekker en viss parallell til påtaleunntatelser, i og med at det der er opp til siktede å kreve domstolsbehandling for å få prøvet sin uskyld

5 EMK – norsk rett

5.1 Historikk og idégrunnlag for menneskerettighetene.

Tanken om menneskerettighetene er gammel. Allerede stoikerne, en filosofisk retning i Hellas fra 300 år før Kristus, innførte begrepet ”naturrett”¹³⁷. Denne innebærer at mennesket har visse opprinnelige, allmenne rettigheter og plikter som er ”naturgitte”, og som mennesket derfor ”vet” er riktige. Disse rettighetene måtte derfor være universelle, og gjelde som metanormer for menneskeskapt rett.

Deler av dette tankegodset ble etter hvert tatt opp i romerretten, og siden spredd videre. Først i den engelske Magna Carta av 1215¹³⁸ blir vernet om individuelle rettigheter forpliktende. Magna Carta regnes som forløperen til andre rettslige dokumenter som skal beskytte menneskerettighetene. På 1600- og 1700-tallet fikk naturretten en renessanse, og ideene fikk betydning for omveltningene i Europa og Amerika fra slutten av 1700-tallet.¹³⁹

I den franske menneskerettserklæringen fra 1789 står ordet menneskerettigheter for første gang på trykk i en juridisk tekst.¹⁴⁰

Prinsippet om straff kun etter fellende dom ble knesatt i de fleste vestlige forfatninger etter modell fra disse dokumentene, og i grunnloven vår fra 1814 heter det i § 96 ”*Ingen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom*”

---

¹³⁶ Ot.prp. nr. 77 (2001-2002) punkt 7.2.4

¹³⁷ Aschehoug . 1991

¹³⁸ Avtale mellom kong Johan uten land og adelen og geistligheten i England

¹³⁹ NOU 1993:18, punkt 2.1.1

¹⁴⁰ Høstmølingen . 2003. s 29

Menneskerettighetene slik vi kjenner dem i dag tok form etter annen verdenskrig, foranlediget av krigens grusomheter.

De forente nasjoners pakt av 1945 (FN-pakten) ga rammeverk til det fremtidige internasjonale samarbeidet.

Gjennom vedtakelsen av FNs verdenserklæring om menneskerettigheter av 1948 ble medlemsstatene enig om en felles forståelse av hva som skulle ligge i begrepet.

5.2 Kort om EMK

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) var det første rettslig bindende dokumentet som omhandler menneskerettigheter, og ble undertegnet den 4. november 1950 i Roma.

EMK er inndelt i tre hoveddeler. Første del omhandler rettigheter og friheter. Del to handler om Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD), og del tre inneholder generelle bestemmelser.

Konvensjonen har som mål å beskytte individenes rett til blant annet liv, frihet, sikkerhet, rettferdig rettergang, privatliv, religionsfrihet, ytringsfrihet og foreningsfrihet og vern mot tortur, slaveri og tvangsarbeid og diskriminering.

Ved artikkel 1 forplikter konvensjonsstatene seg til å respektere de rettighetene og frihetene som er fastlagt i konvensjonen.

5.2.1 EMK Artikkel 6.

Bestemmelsen sier at rettergangen må være rettferdig, og stiller derved indirekte krav til en domstol som skal ivareta rettssikkerhetsprinsippene om kontradiksjon, muntlighet, fri bevisførsel.

I domstolsbehandling ligger også en trygghet i at domstolen selv, på embets vegne skal våke over at saken blir fullstendig opplyst, jf strpl. § 294.

Rettssaken skal som hovedregel være offentlig. Det siste er viktig med tanke på borgernes tillit til rettssystemet.

Det er viktig å se alle bestemmelsene i artikkel 6 som en helhet der 6-1 og 6-3 presiserer bestemmelsen i 6-2, ikke utvider den. Det overordnede målet er hele tiden å ivareta borgernes rettssikkerhet når en straffesak eller en rettsvist blir avgjort.¹⁴¹

5.2.1.1 Straffesiktelse - "criminal charge"

For at artikkel 6 skal komme til anvendelse må det foreligge en straffesiktelse. Dette foreligger der en person er anklaget for et lovbrudd og en domfellelse vil kunne medføre at han idømmes straff.

Straff er tradisjonelt definert som *"et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertreddelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde."*¹⁴²

I straffeloven 1902 § 15 listes opp de reaksjoner som lovgiver anser som straff. Strafferettslige reaksjoner står ikke nevnt i loven.

I ny straffelov av 2005, som ikke har trådt i kraft ennå, er straffene opptegnet i § 29, og en rekke strafferettslige reaksjoner opplistet i § 30.

Oppstillingen i § 30 er tegn på at lovgiver nå ser at disse reaksjonene ikke bare er administrative avgjørelser uten straffeelement i seg.¹⁴³

Det var i "Engel-dommen"¹⁴⁴ EMD første gang la til grunn en videre forståelse av straffebegrepet enn det nasjonal domstol gjorde. Dommen, som gjaldt militær disiplinærstraff, slo fast at statene ikke kan undergrave det vernet konvensjonen gir ved strafferettslige anklager ved å kalle reaksjonen noe annet enn straff.

For å se om en reaksjon er straff må man nå forholde seg til tre kriterier:

- se hvordan reaksjonen benevnes i nasjonal lovgivning,
- vurdere handlingens karakter og alvor, og

---

¹⁴¹ Bertelsen 2011. s. 135

¹⁴² Andenæs. *Alminnelig strafferett* 2004. s 10

¹⁴³ Innst. O nr. 72 (2004-2005) punkt 17. og 17.2.1

¹⁴⁴ Engel m.fl. mot Nederland (1976-06-08)

- Vurdere reaksjonens karakter og alvor.

Ved alle tilfeller som risikerer straff etter disse momentene kommer artikkel 6 og uskyldspresumsjonen til anvendelse.

5.2.1.2 Retten til domstolsprøving.

Statene har plikt til å organisere et rettsvesen som kan avgjøre de tvistene som ligger innenfor virkeområdet for artikkel 6.¹⁴⁵

Bakgrunnen for regelen er kommentert i ”Golder mot Storbritannia:”

”Hvis artikkel 6-1 ble fortolket som at den kun gjaldt et søksmål som allerede var brakt til prøving for en domstol, ville det innebære at en konvensjonsstat uten å krenke ordlyden i bestemmelsen kunne oppløse domstolsapparatet, eller frata domstolene kompetansen til å behandle visse typer tvister om borgerlige rettigheter, og i stedet **overføre denne til organer som var underordnet den utøvende makt** (min utheving) ... Det ville etter EMDs vurdering være meningsløst hvis artikkel 6-1 ga en detaljert beskrivelse av de rettssikkerhetsgarantiene som gis partene i en rettstvist, uten først å beskytte det som gjør det mulig å nyte godt av disse garantiene, nemlig en rett til prøving ved en domstol.”¹⁴⁶

I forhold til artikkel 6 kan en ulovlig begrensning av retten til domstolsprøving forekomme både ved et faktisk tiltak og ved formell lovgivning, og uten hensyn til om tiltaket formelt har som formål å begrense denne retten.¹⁴⁷

Et eksempel er saken ”Mehmet og Suna Yigit mot Tyrkia.”¹⁴⁸ Klagen var fremmet av et foreldrepar som hadde villet gå til erstatningssøksmål for skader som deres datter var blitt påført under medisinsk behandling. Klagerne hadde ikke økonomiske midler til å dekke

---

¹⁴⁵ Bertelsen 2011. s 202

¹⁴⁶ Golder mot Storbritannia (1975-02-21) punkt 35

¹⁴⁷ Bertelsen. 2011 s 202

¹⁴⁸ Mehmet og Suna Yigit mot Tyrkia (2007-07-17)

rettsgebyret for å fremme søksmål, og saken var derfor blitt avvist ved tyrkiske domstoler. EMD konstaterte at kravet om at klagerne måtte betale rettsgebyr utgjorde et inngrep i deres rett til å prøve saken for en domstol,¹⁴⁹ og at dette inngrepet måtte sies å være uforholdsmessig og derved utgjorde en krenkelse av rettighetene etter artikkel 6-1.¹⁵⁰

Der en person ikke har midler til å bære kostnadene ved en borgerlig rettstvist har han ikke muligheten til å utnytte sin rett til domstolsprøving. Det å nekte en person fri rettshjelp kan derfor i enkelte situasjoner prinsipielt utgjøre en ulovlig begrensning i retten til domstolsprøving.¹⁵¹

En påtaleunntatelse inneholder ingen opplysninger om hva en eventuell rettssak vil kunne koste. Påtalefritatte vet ikke noe om de økonomiske konsekvensene ved å kreve saken ført for retten.

Konvensjonsstatene har en viss adgang til å begrense retten til domstolsprøving.

EMD¹⁵² har slått fast tre grunnkriterier som må vektlegges ved vurderingen av om det foreligger lovlig begrensning av retten til prøving ved en domstol.

- For det første må et inngrep i borgerens rett ikke gå så langt at selve «kjernen» i retten til domstolsprøving er krenket.
- For det andre må begrensning av retten skje for å fremme et formål som kan sies å være legitimt i konvensjonens forstand.
- For det tredje må inngrepet være forholdsmessig med tanke på virkningen på borge-rens faktiske og rettslige situasjon.

---

¹⁴⁹ Ibid. punkt 35

¹⁵⁰ Ibid. punkt 38-39

¹⁵¹ Bertelsen. 2011s.206

¹⁵² Ashingdane mot Storbritannia (1985-05-28) punkt 57

Det synes i norsk praksis og lovgivning å være en rådende oppfatning at retten til domstolsprøving ved påtaleunntatelse er ivaretatt ved at påtalefritatte innen en frist på 4 uker kan kreve saken fremmet for retten.

Endringen av strpl. § 71 i 2010, som nå gir rett til også å prøve saker med påtaleunntatelser gitt etter strpl. § 70 for retten, kan tyde på dette.

Etter ordlyden utelukker EMK en hver administrativ ileggelse av straff. Konvensjonsorganene har imidlertid tolket artikkel 6 slik at medlemsstatene ikke er avskåret fra administrativt å ilegge straffesanksjoner for mindre alvorlige lovbrudd såfremt den som rammes har rett til i etterhånd å få prøvd saken ved domstolene.¹⁵³ Rett til domstolsbehandling er i følge Aall et minstekrav.¹⁵⁴

Professor Torkel Opsahl stilte spørsmål ved påtaleunntatelse og domstolsbehandling i 1982: ” I dette lys kunne det være av interesse å se nærmere på den norske ordning med påtaleunntatelse, hvor en sak ’avgjøres’ med en lovhjemlet og formelig erklæring om straffeskyld uten rettergang. I forseelsessaker skjer det endog uten adgang for siktede til å kreve den inn for retten, noe som blir endret ved den nye straffeprosessloven”¹⁵⁵

EMD har, så langt jeg har sett, ikke behandlet spørsmålet om vilkårene rundt retten til domstolsprøving i forbindelse med påtaleunntatelse.

5.2.1.3 Andre rettigheter etter artikkel 6

Domstolen skal være uavhengig og upartisk, og opprettet ved lov, og rettergangen skal være offentlig. Det følger av ordlyden.

Rettsforhandlingene skal være muntlige¹⁵⁶ og kontradiktoriske.¹⁵⁷

Siktede har vern mot selvinkriminering,¹⁵⁸ og partene må likebehandles under rettergangen.

---

¹⁵³ Andenæs 2002. s.19

¹⁵⁴ Aall 1995, s. 265

¹⁵⁵ Opsahl. 1982 s. 492

¹⁵⁶ Döry mot Sverige (2002-11-12), punkt 37

¹⁵⁷ Mantovanelli mot Frankrike (1997-03-18) punkt 33

¹⁵⁸ Saunders mot Storbritannia (1996-12-17) punkt 68

Rettslige avgjørelser skal begrunnes. Denne begrunnelsen må være så klar og detaljert at den gir sikkerhet for at retten har foretatt en ”forsvarlig vurdering av partenes anførsler, argumenter og bevis...”¹⁶⁰

I tillegg til dette kommer minsterrettighetene som følger av artikkel 6-3

5.3 EMD

EMD- menneskerettsdomstolen ble opprettet i 1959, og statuttene finnes i EMK del to. Domstolen skal sikre at de forpliktelsene konvensjonsstatene har påtatt seg blir overholdt. Hovedoppgaven er å behandle individklager fra konvensjonsstatenes borgere som mener at deres rettigheter etter konvensjonen er krenket.

Domstolen består av en dommer fra hver konvensjonsstat.

Konvensjonsstatene har gjennom artikkel 46 forpliktet seg til å rette seg etter Domstolens avgjørelse. Det finnes ingen direkte sanksjonsmulighet.

5.3.1 EMD sin tolkingsmetode

I store trekk følger EMD den tolkingsmetoden som følger av Wien-konvensjonen 1969 om traktatretten art. 31-33.

Grunnregelen kommer til uttrykk i art. 31:

” A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose ”

Ordlyd, kontekst og formålsbetraktninger er altså sentrale kilder.

En annen sentral kilde er EMDs egen praksis. Domstolen anser seg ikke bundet av egne avgjørelser. Dette er en del av den dynamiske utviklingen av menneskerettighetene. Men

---

¹⁵⁹ S. H. mot Finland (2008-07-29) punkt 33

¹⁶⁰ Bl.a: Van de Hurk mot Nederland (1994-04-19) punkt 59

den har uttalt at det skal gode grunner til å fravike egen praksis.¹⁶¹ Begrunnelsen er hensyn til forutberegnelighet og ”likhet for loven”.

EMD har, som nevnt, så langt jeg kan se ikke behandlet noe som ligner på påtaleunntelses-spørsmålet.

Men tolkingsutsagn domstolen har kommet med i andre saker kan brukes til støtte eller som motargument til oppgaven her.

5.4 Menneskerettsloven

Ved Menneskerettsloven¹⁶² § 2 ble FN-konvensjonene SP¹⁶³ og ØKS¹⁶⁴ og EMK med tilleggsprotokoller inkorporert i norsk rett i den utstrekning de er bindende for Norge.

Disse tre konvensjonene ble ansett for å utgjøre grunnstammen i den europeiske og globale menneskerettsbeskyttelsen. Siden er flere konvensjoner kommet til.

Lovens § 3 fastslår at konvensjoner og protokoller etter § 2 ved motstrid skal gå foran annen lovgivning.

Strl. 1902 § 1, annet ledd og Strpl. § 4 om forholdet til folkeretten har fortsatt selvstendig betydning.

5.5 Hvordan EMK tolkes i norsk rett

Menneskerettsloven § 3 gir konvensjonsreglene forrang for nasjonale regler ved eventuell motstrid. I Rt. 2000 s.996 (Bøhlerdommen) ble grunnleggende tolkingsprinsipper for hvordan denne forrangsregelen skulle anvendes trukket opp.

Det klare utgangspunktet er at

---

¹⁶¹ Christine Goodwin mot Storbritannia, (2002-07-11)

¹⁶² Lov av 21. mai 1999

¹⁶³ FNs konvensjon av 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter

¹⁶⁴ FNs konvensjon av 16. desember 1966 om økonomiske, kulturelle og sosiale rettigheter

- norske domstoler skal benytte samme tolkingsprinsipper som EMD og foreta en selvstendig tolking av konvensjonen
- Ved tvil om tolkingen skal de ikke ”anlegge en for dynamisk tolking av konvensjonen”, og heller ikke bygge inn noen form for ”sikkerhetsmargin” mot at Norge dømmes for konvensjonsbrudd.
- De har imidlertid lov til å legge vekt på tradisjonelle norske verdiprioriteringer.

5.5.1 Høyesteretts vei til aksept av EMD sin tolking.

Utviklingen har skjedd i flere etapper. I Rt.1994 s.610 (bølgepappsaken) introduserte HR det såkalte «klarhetskravet». Det innebar at bare de inkorporerte «folkerettsreglene» som fremsto som tilstrekkelig klare og entydige kunne få forrang foran en norsk rettsregel.

Kravet ble gjentatt i Rt. 1994 s. 1244 (kvinnefengselsaken). Det var dissens 3-2, og avgjørelsen høstet mye kritikk i juridisk teori.¹⁶⁵

Fem år senere ble «klarhetskravet» modifisert i Rt.1999 s.961 (Rest-Jugoslaviasaken). Året etter, i Rt.2000 s. 996 (Bøhlersaken) ble det forlatt, og ikke gjentatt siden. jf. 5.5

I Rt. 2005 s. 833 ønsket Stortinget å opprettholde en norsk lovregel til tross for at det var klart at den ville stride mot EMK artikkel 6-(2). HR ga likevel menneskerettighetene forrang, under henvisning til menneskerettsloven §§ 2 og 3. Saken gjaldt seksuell omgang med barn under 14 år. Høyesterett kom til at uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6-2 var til hinder for å anvende bestemmelsen i strl.§ 195, tredje ledd om at villfarelse om barnets alder ikke fritar for straff for seksuell omgang med noen under 14 år, etter sin ordlyd.

Avgjørelsen er blitt kritisert for å gå for langt i retning av å overprøve Stortingets lovgivning på menneskerettsområdet, men HR har ved denne plenumsdommen foretatt en tolking av menneskerettsloven som sikrer en enhetlig vurdering av de inkorporerte menneskerettighetene i norsk rett,¹⁶⁶ og viser tyngden de tillegges.

---

¹⁶⁵ Uggerud. 2006. s. 580

¹⁶⁶ ibid s. 582

Uskyldspresumsjonen i EMK er således en del av vår egen rett, og noe Norge plikter å ivareta.

6 PÅTALEUNNLATELSERS BETYDNING FOR MOTTAKER

Det er selvfølgelig forskjell på påtaleunnlattelsemottakere. I de tilfellene anklagede har en kvalifisert oppfatning av egen skyld kan en påtaleunnlattelse være lettere å akseptere. Mitt utgangspunkt er som tidligere nevnt de mottakere som er reelt uskyldige.

De mest ressurssterke, enten i form av kunnskap, økonomi eller tilgang til juristhjelp i sin nære krets, vil nok kreve saken inn for domstolen dersom de anser seg uskyldige.

Et eksempel er en klage til Riksadvokaten i 2012. En lagdommer (S) hadde, mens han var advokat, vært mistenkt for å ha bidratt til en barnebortføring noen år tidligere, og for å ha påvirket sin daværende klient, barnefaren, til å erklære seg usant i retten. Statsadvokatembetet i Hordaland hadde henlagt straffesaken. Bortføringen ble ansett å være foreldet. Siktelsen for medvirkning til falsk forklaring ble henlagt på grunn av bevisets stilling. (S) klaget på henleggelsen. Han mente at i formuleringen ”henlagt på grunn av bevisets stilling” lå det fortsatt en rest av mistanke om hans skyld. Han ønsket å komme inn under ordlyden /registreringskategorien ”henlagt på grunn av intet straffbart forhold”. Mannen var som sagt dommer selv, og forsto viktigheten av å ha et uplettet rykte. Han fikk for øvrig ikke medhold.¹⁶⁷

Det kan være mange årsaker til at mottakeren ikke ber påtalemyndigheten bringe saken inn for retten. Selv om de er uskyldige. Det er ikke så lett å finne intervjuobjekter, og statistikk om spørsmålet finnes heller ikke, men jeg vil nevne en del momenter som kan ha betydning.

Dette temaet er relevant, fordi et viktig spørsmål ved oppgaven er om uskyldspresumsjonen blir krenket ved at mottaker selv innen 4 uker må be påtalemyndigheten bringe saken inn for retten. Dette kommer jeg tilbake til.

---

¹⁶⁷ Dagens næringsliv. 2012 s.22

6.1 Straffereaksjon

Påtaleunnlatelse er en straffereaksjon, og ikke bare en advarsel. Det er ikke lett å vite.

Når man mottar en påtaleunnlatelse er det kanskje naturlig å prøve å se i straffeprosessloven som det henvises til.

Det står ingen steder i straffeprosessloven at påtaleunnlatelse er en straffereaksjon. Ikke i straffeloven 1902 heller. Først i straffeloven 2005,¹⁶⁸ som ikke er trådt i kraft, er påtaleunnlatelse ført opp som en straffereaksjon.

Strafferegistreringsloven av 11. juni 1971 nr. 52 uttaler heller ikke eksplisitt at påtaleunnlatelse er en straffereaksjon.

6.1.1 Ordlyden

”En påtaleunnlatelse er på mange måter det motsatte av det navnet tilsier”¹⁶⁹

At påtaleunnlatelse er en straffereaksjon er ikke lett å se ut i fra ordlyden, særlig ikke for en ”ikke-jurist.” I påtaleunnlatelse gitt etter strpl.§ 69, første ledd (ubetinget påtaleunnlatelse) står det at påtale *unnlates*, og at politiet *anser saken for avgjort*.¹⁷⁰ Ordlyden kan virke mer villedende enn veiledende. Man kan lett forledes til å tro at dette er en uskyldig advarsel som ikke innebærer noen konsekvenser.

Strpl.§70, første ledd ” *Påtale kan unnlates når reglene for straffeutmåling...[...]...medfører at ingen eller bare en ubetydelig straff ville komme til anvendelse.* ” kan lett misforstås slik; at fordi forholdet, *dersom* det hadde blitt påtalt, ville medført ingen eller bare ubetydelig straff, er det *ikke* straff når man mottar en påtaleunnlatelse i stedet.

---

¹⁶⁸ Lov 20. mai 2005 nr. 28 § 30, bokstav f

¹⁶⁹ Hov Bind I 2009 s. 129

¹⁷⁰ Se vedlegg

6.1.2 Politiregistre

Politiet benytter seg av en del forskjellige registre til bruk administrativt, forvaltningsmessig og til bruk i kriminalitetsbekjempelsen. Her nevnes noen:

6.1.2.1 Straffe- og opplysningsregisteret (SSP)

Av strafferegistreringsloven § 1, og strafferegistreringsforskriften¹⁷¹ § 1 fremgår at det for riket skal føres et sentralt strafferegister.

(Det er vedtatt ny Politiregisterlov av 28. mai 2010 nr 6. Denne er ikke trådt i kraft.)

Det sentrale Straffe- og politiopplysningsregisteret (SSP) er i dag det nasjonale registeret for registrering av straffedømte personer. Registeret har en strafferegistreringsdel og en politiopplysningsdel. Strafferegistreringsdelen inneholder ilagte straffereaksjoner, og har sitt rettslige grunnlag i strafferegistreringsloven § 1. Politiopplysningsdelen inneholder personopplysninger som kan være av betydning for politiets arbeid med etterforskning og oppklaring av lovbrudd, og har hjemmel i strafferegistreringsloven § 4 første ledd.

Pr. 2. januar 2001 var det registrert 375 755 personer i strafferegisteret.¹⁷²

6.1.2.2 BOT

BOT er et sentralt bøteregister.¹⁷³ I BOT registreres forelegg, bøter gitt ved dom, samt saksomkostninger, erstatninger og inndragninger knyttet til dom. Også påtaleunntatelser i forseelsessaker, som ikke registreres i SSP skal registreres. Forenklede forelegg registreres også, men kun til bruk for innkreving. I tilknytning til hver bot blir det registrert hver fysiske og juridiske person, gjerningsbeskrivelse, lovovertrjedelse, saksgang og eventuell soning av bøter.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ F 1974-12-20 4

¹⁷² NOU 2003:21 punkt 4.6

¹⁷³ Hjemmel i strafferegistreringsl.§3 jf. strafferegistreringsforskriften § 7.

¹⁷⁴ NOU 2003:21 punkt 4.7.3

6.1.2.3 STRASAK

STRASAK¹⁷⁵ er et register for behandling av straffesaker og fungerer som en straffesaksjournal i form av registrering og oppfølging av anmeldelser og undersøkelsessaker, samt savnede personer og mistenkelige dødsfall. STRASAK ble første gang tatt i bruk i 1979, og i 1992 var alle landets politidistrikt tilknyttet registeret.

Registeret skal gi en oversikt over og kontroll over saksgang og saksavvikling for alle straffesaker. I motsetning til SSP som er personorientert er STRASAK saksorientert.

STRASAK inneholder alle kjente opplysninger om alle registrerte straffesaker, og Statistisk sentralbyrå (SSB) baserer sine statistikker på opplysninger fra STRASAK. Når påtale spørsmålet er endelig avgjort ved påtaleunntatelse, vedtatt forelegg, behandling i konflikt-råd, rettskraftig dom eller henleggelse avsluttes saken i STRASAK. Fem år etter registrert anmeldelse skal avgjorte saker slettes i STRASAK, og overføres til en saneringsdatabase som kalles Sansak. Dette registeret egisteret har ingen sletterutiner.¹⁷⁶

6.2 Strafferegistrering

Hjemmel for strafferegistrering er som nevnt strafferegistreringsloven § 1.

Politiregistrene er nødvendige redskaper for politiet i deres arbeid med etterforskning og forebygging av kriminalitet. Den registrerte har ikke innsyn i STRASAK eller Sansak, men han har innsynsrett i ilagte avgjørelser som også er registrert SSP.¹⁷⁷ Innsynet gjelder kun strafferegistreringsdelen.¹⁷⁸

Jeg vil vise til eksempler fra lovteksten for å påpeke at det kan være vanskelig å se at også *ubetingete* påtaleunntatelser skal registreres.

I Strafferegistreringsloven § 1 står det spesifikt at *betingete* påtaleunntatelser skal registreres i strafferegisteret. Det er da naturlig å tolke bestemmelsen antitetisk slik at *ubetingete*

---

¹⁷⁵ Hjemmel: Strpl. § 62, jf påtaleinstruksen § 2-1

¹⁷⁶ NOU 2003:21 punkt 4.9.4

¹⁷⁷ Strafferegistreringsl. §2, tredje ledd og strafferegistreringsforskriften § 6, femte ledd

¹⁷⁸ Strafferegistreringsforskriften § 6, femte ledd

påtaleunntatelser *ikke* skal registreres. Denne antagelsen bekreftes hvis man finner strafferegisterforskriftens § 2, første ledd som sier: ”*Strafferegisteret skal innta opplysninger om følgende strafferettslige reaksjoner: 1. Betinget påtaleunntatelse (straffeprosessloven § 69), annet og tredje ledd, ...[...]. Slik melding skal bare sendes i sak om forbrytelser.*”

Siden § 69, annet og tredje ledd er spesielt fremhevet, er det her også nærliggende å anta at *ubetingete* påtaleunntatelser etter § 69, første ledd *ikke* skal registreres. Bestemmelsen må også forstås slik at saker om forseelser ikke skal registreres.

Lovens § 3, annet ledd sier at det i bøteregisteret også kan tas med opplysninger om andre avgjørelser av straffesaker. Påtaleunntatelser er ikke nevnt.

§ 5 har bestemmelser om politiattester. Dette er attester som kan kreves fremlagt blant annet i en del yrkessammenhenger, ved visumsøknad til enkelte land og ved søknad til noen læreinstitusjoner. § 6 er klar på at påtaleunntatelser for forseelser og ubetingete påtaleunntatelser for forbrytelser *ikke* skal med i en slik politiattest.

6.2.1 Politiattest

Når det gjelder utlevering av opplysninger til bruk utenfor strafferettspleien er dette regulert gjennom reglene om politiattest i strafferegistreringsloven §§ 5-9.

Hovedhensikten med politiattester er dels å forebygge straffbar virksomhet og dels å forebygge andre farer ved å utelukke personer som på grunn av sin vandel kan representere en sikkerhetsrisiko.¹⁷⁹ Krav om politiattest bidrar til å utelukke personer som på grunn av sin vandel er uskikket eller uegnet til å inneha visse stillinger, bevillinger, studieplasser, visum til andre land m.v.¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ Ot.prp. nr. 108 (2008-2009) punkt 1.8.1

¹⁸⁰ NOU:2003:21 punkt 4.20

Strafferegistreringsl. § 6, første ledd, nr.1 sier som sagt tydelig at opplysninger om blant annet påtaleunndatelse for forseelse og ubetinget påtaleunndatelse for forbrytelse ikke skal med i en politiattest nevnt i § 5.

De fleste ikke-jurister som har mottatt en påtaleunndatelse for forseelse eller en ubetinget påtaleunndatelse for forbrytelse vil dermed kunne anta at det ikke blir opplyst om deres forhold.

I Strafferegistreringsforskriften¹⁸¹

§ 12 gis en oversikt over 17 forskjellige formål der politiattest kan utferdiges. Formålene spenner over alt fra adopsjon, flysertifikat, arbeid i helsevesen, militæret, politiet, domstolene til forskjellige frivillige verv. Til noen av disse formålene kan det utferdiges en ”uttømmende politiattest”.

6.2.2 Uttømmende politiattest

Strafferegistreringsloven § 7, første ledd sier:

”Når politiet uttaler seg om en person antas skikket til eller bør ha adgang til å utøve en virksomhet, kan det bygge sin uttalelse også på forhold som ikke skal tas med i attest etter §§ 5 og 6.”

Bestemmelsen er lite klargjørende. Verken loven eller forskriftene sier noe om i hvilke tilfeller politiet skal gi slike uttalelser.¹⁸² Man kan da vanskelig forvente at en ikke-jurist skal forstå noe. Loven nevner ikke ”uttømmende politiattest”.

Uttømmende politiattest kan blant annet gis til bruk for valg, uttakelse og kontroll av medlemmer og lagrettemedlemmer¹⁸³ Militære myndigheter kan også be om utvidet politiattest i forbindelse med utskrivning, rulleføring, innkalling og ved behandling av fritakssaker etter militærnekte-loven¹⁸⁴

---

¹⁸¹ F-20-12-1974 nr. 4, med hjemmel i strafferegistreringsl. § 10

¹⁸² Note 30 til § 7 i kommentarutgaven til Strafferegistreringsloven, Rettsdata. no

¹⁸³ strafferegistreringsforskriften § 6a, jf. Strafferegistreringsloven § 10 nr.3

¹⁸⁴ Strafferegistreringsforskriften § 6b første ledd, jf strafferegistreringsloven § 10 nr. 3

I tillegg kreves utvidet politiattest blant annet for arbeid med mindreårige eller psykisk utviklingshemmede, og arbeid i internasjonale fredsstyrker, politiet, ”kriminalomsorg i frihet”, domstolene, sivilforsvar og heimevern jf. strafferegistreringsforskriften § 12. I spesiallovgivningen finnes også hjemmel til å kreve uttømmende politiattest. Et eksempel er Straffegjennomføringsloven¹⁸⁵ § 8, første ledd som sier at det skal kreves uttømmende politiattest når noen ansettes i fengselsvesenet.

Et annet eksempel er Politiloven¹⁸⁶ § 24 b som også krever fremlagt uttømmende politiattest ved søknad om opptak på politihøgskolen.

I uttømmende politiattest blir alle lovovertridelser som er registrert, både i SSP og i BOT tatt med. Det er ingen tidsbegrensning bakover i tid, og også mildere reaksjoner tas også med, bl.a. påtaleunntatelse etter strpl. § 69.

Prosessøkonomisk påtaleunntatelse etter strpl. § 70 skal ikke med i følge politidirektoratets rundskriv 003/2009. Heller ikke vedtatt forenklet forelegg, overføring til barnevern eller overføring til konfliktråd dersom det er mer enn to år siden konfliktrådsbehandlingen ble avsluttet med godkjent avtale.¹⁸⁷ Det gis ingen begrunnelse for unntakene.

Siden Politidirektoratet var kjent med at regelverket rundt utstedelse av politiattester ble praktisert ulikt i de forskjellige politidistriktene, laget de dette rundskrivet for å få til en mer ensartet praksis.¹⁸⁸

Det er viktig å få frem at politiet ikke har anledning til å la være å anmerke et forhold. Det skal være opp til mottaker av attesten å vurdere innholdet.¹⁸⁹

Som POD skriver, brukes ikke uttrykket ”uttømmende politiattest” i strafferegistreringsloven, og det foreligger ingen legaldefinisjon av begrepet.¹⁹⁰

---

¹⁸⁵ Lov 18. mai 2001 nr. 21

¹⁸⁶ Lov 4. august 1995 nr. 53

¹⁸⁷ Rundskriv fra Politidirektoratet (RPOD) 003/2009 s. 2-3

¹⁸⁸ *ibid* s. 1

¹⁸⁹ *Ibid* s. 2

¹⁹⁰ *ibid* s. 2

Som hjemmel for uttømmende politiattest er brukt strafferegistreringsloven § 6, tredje ledd. *”I særlige tilfelle kan departementet bestemme at flere eller færre avgjørelser enn bestemt i denne paragraf skal tas med. Det skal i attesten opplyses til hvilken bruk den er utstedt.”* Lovgivers intensjon var vanlig politiattest med maksimum 10 års grense bakover i tid for bruk av opplysninger. Instituttet ”uttømmende politiattest” har i seg selv aldri blitt vedtatt av Stortinget på prinsippielt grunnlag.¹⁹¹ Bruk av fullmaktshjemmelen medførte at det har utviklet seg en praksis der man har forlatt tidsbegrensningen i § 6. En prinsippiell debatt om spørsmålet har aldri funnet sted, men departementet tok opp temaet i forarbeidene til den nye Politiregisterloven.

Som man ser har uttømmende politiattester et ganske stort nedslagsfelt. Jeg har prøvd å vise at konsekvensene ved å få og å ”akseptere” en påtaleunntatelse er svært store, og at informasjonen om disse konsekvensene er svært vanskelig tilgjengelig for en ikke-jurist.

Loven ikke er enten taus om dette, eller egnet til misforståelse. Dette gjør det ikke bare vanskelig å forutberegne sin rettstilstand, men kan også føre til villedelse.

Rettssikkerheten blir svekket når man ikke klart og tydelig vet hva man står overfor. Det er ikke lett å forstå ut i fra lovverket at påtaleunntatelsen du fikk i posten, skal følge deg gjennom hele livet og kunne sette stopper for skolevalg, yrkesvalg og verv.

I ny Politiregisterlov hadde lovgiver anledning til å lage en lettfattelig regelsamling hvis de hadde ønsket.

6.2.3 Den nye politiregisterloven

I ny Politiregisterlov av 28. mai 2010 nr. 16, som ikke er trådd i kraft, er alle reglene om politiregistre samlet. Her er uttrykket uttømmende politiattest brukt.

I følge § 1 er formålet med loven: ”...å bidra til effektiv løsning av politiets og påtalemyndighetens oppgaver, beskyttelse av personvernet og forutberegnelighet for den enkelte ved

---

¹⁹¹ Ot.prp. nr 108 (2008-2009) punkt 12.7.5.1

behandlingen av opplysninger.” Det kan imidlertid her også være vanskelig for en ikke-jurist å forutberegne sin rettsstilling ut i fra lovteksten.

§ 9 som omtaler hva som blir ført i reaksjonsregisteret sier ikke i klartekst hva som anses som straff, andre strafferettslige reaksjoner eller andre tiltak som følge av lovbrudd.

Heller ikke § 41 som omhandler uttømmende politiattester forklarer hva som menes med uttrykkene. Lovgiver kunne med enkle grep gjort lovteksten enklere å forstå slik at en ikke-jurist lett kunne vite at det blir opplyst også om *ubetingete* påtaleunntakelser i en uttømmende politiattest.

Departementet¹⁹² mener at hensynet til forutberegnelighet er ivaretatt ved at den nye loven setter klare *rammer* for den behandlingen som kan finne sted, mens det i *forskrift* skal gis mer detaljerte eller konkretiserende regler.¹⁹³

Jeg finner imidlertid støtte for mitt syn i Datatilsynets høringsuttalelse i forbindelse med den nye politiregisterloven.

”Datatilsynet forstår bestemmelsene slik at en rettskraftig dom er kriteriet for at opplysninger skal kunne utleveres for formålet vandelskontroll. Datatilsynet understreker at det må fremgå klart av politiattestens hjemmelsgrunnlag dersom også opplysninger fra et tidligere stadium i straffesakskjeden anses nødvendig. Videre stiller datatilsynet spørsmål ved termen «andre tiltak» som er benyttet gjennomgående i kapittel 5. Datatilsynet etterlyser en nærmere avklaring av begrepets betydning, herunder hvordan bruken av opplysninger knyttet til slike «andre tiltak» står i forhold til uskyldspresumsjonen.”¹⁹⁴

Også Utvalget¹⁹⁵ har pekt på at EMD gjennom enkelte avgjørelser har innfortolket et krav i EMK artikkel 8 om at hjemmelsgrunnlaget for behandling av opplysninger skal være klart. Praksis fra EMD oppstiller således krav til regelverkets detaljgrad, basert på at behandlingen av opplysninger skal være forutberegnlig for borgerne.¹⁹⁶

---

¹⁹² Justis og Beredskapsdepartementet

¹⁹³ Ot.prp. nr. 108 (2008-2009) punkt 18.3.1

¹⁹⁴ Ibid. punkt 12.1.3

¹⁹⁵ Politiregisterutvalget, oppnevnt av Justis- og Politidepartementet 28.august 2000.

”For det første er det viktig for den registrerte å vite om han i det hele tatt kan bli registrert(registreringshjæmme). Med andre ord må grunnlaget for å registrere personopplysninger fremgå...For personer som ikke har en rimelig forventning om å bli registrert, vil slike regler være av særlig betydning...For det andre må formålet med behandlingen fremgå klart. Det overordnede formålet er allerede skissert i loven, men behandlingens konkrete formål må fremkomme i forskriften...For det tredje må det fremgå hvilke opplysninger eller kategorier opplysninger politiet kan, og eventuelt ikke kan, registrere... Et sentralt poeng for den registrerte vil være hvilken adgang politiet har til å utlevere opplysningene. Dette gjelder både i hvilke tilfeller politiet har en slik adgang og til hvem eller hvilket formål opplysningene kan utleveres ...”

Dette var noen momenter utvalget anså som minimumskrav de mente fulgte av det internasjonale rammeverket.¹⁹⁷

Disse kravene gjenspeiles ikke i strafferegistreringsloven eller strafferegistreringsforskriften. Lovgiver hadde her anledning til å gi nødvendig informasjon i lovverket.

(Den nye politiregisterloven er ikke trådt i kraft pr.2/4-2013)

6.3 Kostnader

En annen årsak til at mottaker av påtaleunntatelse forholder seg passiv (og ikke ber saken brakt til retten) kan være at han er redd for at en rettssak vil koste (mange) penger. Det gis ingen informasjon om dette.

Denne frykten er reell. Etter strpl. § 436, første ledd kan siktede ved domfellelse bli pålagt å erstatte staten nødvendige omkostninger ved saken. Dette gjelder enten dommen går ut på straff, inndragning eller mortifikasjon.¹⁹⁸ Bestemmelsen begrenses av § 437, tredje ledd,

---

¹⁹⁶ NOU 2003:21 punkt 24.4.2

¹⁹⁷ Nou 2003:21 punkt 24.4.3

¹⁹⁸ Andenæs *Norsk straffeprosess* 2008 s. 605

som sier at saksomkostninger bare ilegges dersom det antas mulig å oppnå betaling, og avpasses etter siktedes økonomiske evne.

Det har seg også slik at man ikke har krav på offentlig oppnevnt og betalt forsvarer når man ber påtalemyndigheten bringe en påtaleunntatelse inn for retten etter strpl. § 71.

Hovedregelen i strpl. § 96, første ledd er klar. Den sier at siktede skal ha forsvarer under hovedforhandling. (En sak brakt inn etter strpl. § 71 blir behandlet i hovedforhandling.) Når loven sier *skal* ha betyr det at det skal oppnevnes offentlig forsvarer, og at denne skal betales av det offentlige.¹⁹⁹

Strpl. § 96, andre ledd inneholder en del unntak fra denne hovedregelen. (Unntakene gjelder kun ved hovedforhandling i tingretten.) Annet ledd nr. 2 sier at siktede ikke har krav på forsvarer i saker som fremmes etter strl. § 268 (forelegg). Loven har ingen særregel for de tilfeller hvor en sak som er avgjort ved påtaleunntatelse bringes inn for retten etter strpl. § 71.

Spørsmålet var aktuelt Rt.2004 s.838. Saken gjaldt nettopp begjæring om oppnevning av forsvarer ved påtaleunntatelse som var brakt inn for retten etter strpl. § 71, hvor siktede for øvrig ble frikjent.²⁰⁰

Høyesteretts kjæremålsutvalg fastslo i kjennelsen at regelen i strpl. § 96, annet ledd nr. 2 kan anvendes analogisk,²⁰¹ og krav om offentlig oppnevnt forsvarer ble avslått. Utvalget mente det ville gi dårlig sammenheng i rettssystemet om tilfellene der påtaleunntatelser ble brakt inn for retten skulle gi større rett til forsvarer enn de tilfellene hvor påtalemyndigheten hadde tilbudt siktede å få saken avgjort ved et forelegg.²⁰² Det mente denne tolkingen samsvarte med juridisk teori,²⁰³ og viste blant annet til de tre første utgavene av « Straffeloven med kommentarer » av Bjerke og Keiserud.

---

¹⁹⁹ Hov, bind II 2009 s.625-626

²⁰⁰ TOSLO – 2004-5527

²⁰¹ Rt. 2004 s.838 avsnitt 12 og 13

²⁰² Rt. 2004 s. 838 avsnitt 14

²⁰³ Rt. 2004 s.838 avsnitt 13

I 4. utgave av nevnte oppslagsverk viser Bjerke, Keiserud og Sæther i sin tur til kjennelsen i Rt. 2004 s.838.²⁰⁴

Siktede skal på tross av disse bestemmelsene få oppnevnt offentlig forsvarer etter strpl.§ 101, annet ledd dersom retten finner at særlige grunner taler for det. Særlige grunner kan være at saken er svært alvorlig for siktede, at saken er rettslig eller faktisk komplisert eller at individuelle egenskaper ved siktede gir ham et spesielt behov for forsvarer.²⁰⁵

6.4 Andre grunner til at mottaker ikke ber om at saken tas til retten

Jeg har nå sett på årsaker som misforståelse av reaksjonens alvorlighetsgrad og konsekvenser, og usikkerhet om økonomi.

Det finnes mange andre grunner. Alle virker kanskje ikke like rasjonelle på omverdenen. Ofte vil flere årsaksfaktorer virke sammen. Noen eksempler på årsaker:

- Vedkommende kan være skyldig etter loven, og vite det og være glad for at han slipper belastningen en rettssak er. Kravet til domstolsbehandling er ikke like påtrengende i disse situasjonene, selv om prinsippet ideelt sett bør gjelde også i slike tilfelle.
- Selve hendelsen kan ligge langt tilbake i tid, og vedkommende har mentalt gjort seg ferdig med den.
- Vedkommende kan gå på skole / studerer, og føler ikke han har tid til å skulle be om en rettssak han ikke forstår viktigheten av.
- Det samme gjelder i forhold til arbeid.
- Han har kanskje fått kjæreste / nye venner som han ikke har lyst til å sette inn i situasjonen, men heller ikke ha lyst til å lyve om hvor han er når han er i retten. Det samme gjelder selvsagt overfor "gamle" venner / kjæreste.
- Han er redd for at foreldrene / familie skal få vite om påtaleunntatelsen.
- Han kan være likegyldig på grunn av manglende informasjon og rettledning.
- Redsel for "det ukjente". Mange føler seg nok ukomfortable med tanke på å være siktet i en straffesak.

---

²⁰⁴ Bjerke 2011 s. 377

²⁰⁵ Hov bind II 2009 s. 634

- Han kan ha en sterk mistro til myndighetene generelt, og ikke tro at en rettssak vil hjelpe ham.
- Han kan være redd for at domstolen vil være irritert fordi han "er så frekk" å ta opp deres dyrebare tid med det som for dem er en "fillesak", og derfor vil hevne seg.
- Han kan også tro at påtalemyndigheten vil "hevne seg" av samme grunn.
- Han kan komme fra et land med en annen rettsstandard enn den vi liker å tro at vi har.
- Han kan ha liten tro på seg selv. Føle seg som en "taper" som ikke fortjener bedre selv om han er uskyldig.
- Han kan ha flyttet utenbys eller utenlands i forbindelse med studier/ jobb, og anse det dyrt og vanskelig å komme hjem for en rettssak.
- Han kan tro han er skyldig fordi han faktisk har utført handlingen han er siktet for, men kjenner ikke til lovens krav om subjektiv skyld for å skulle bli straffet. Det er forskjell på moralsk skyld og skyld etter loven.
- Han kan ha vært i faktisk eller unnskyldelig rettslig villfarelse på handlingstidspunktet, men vet ikke at det kan være fritakende/formildende.
- Han kan i ettertid ha tenkt at det han gjorde var dumt, men ikke vært inne på den tanken på handlingstidspunktet, og ikke vite at det er forståelsen av handlingen på handlingstidspunktet som gjelder ved spørsmål om straffeskyld.
- Det kan være en "misforstått æresfølelse" for å beskytte andre. Han vet, at for å bevise sin egen uskyld i retten må han gi informasjon som kan ha negative konsekvenser for andre.
- Han har i avhøret ikke følt behov for å renske seg fordi han ikke forsto at det var han som var mistenkt, at han trodde han var der som vitne, og at spørsmålene egentlig gjaldt andre. Derfor kan han være redd for at han ikke vil bli trodd når han så senere skal fortelle hvorfor han er uskyldig.
- Det kan hende han prøver å sende en klage, og får beskjed om at han ikke har klagerett, men får ta saken til retten dersom han mener han er uskyldig
- Han følger kanskje et dårlig råd i god tro fra personer i sin nærhet som heller ikke har kjennskap til påtaleunntattelsers konsekvenser.
- Rusproblemer, og manglende "tilstedeværelse"
- Andre personlige forhold vedrørende vedkommendes psyke.

En del av disse momentene kan nok virke som dårlige unnskyldninger på mange, men kan føles viktig og riktig nok for den det gjelder. Dårlig resonneringsevne kan ha vært årsak til at vedkommende pådro seg en påtaleunntattelse i utgangspunktet. Man kan spørre om personer ikke har noe ansvar for seg selv og sine avgjørelser og valg i livet. Det har de selvfølgelig, men man kan ikke ignorere at noen har dårligere forutsetninger for dette enn

andre. Det minste samfunnet kan gjøre for å bøte på dette er å gi nok informasjon til at mer kvalifiserte valg kan tas. Dette bør være et absolutt minimumskrav i en rettsstat.

Uansett årsak er resultatet at han blir sittende passiv og lar fristen på 4 uker gå fra seg.

6.5 Mottakers mulighet til å få brakt saken for retten

Påtaleunntatelsesdokumentet gjør oppmerksom på at man innen en-1 måned fra mottakelsen av underretningen kan kreve at påtalemyndigheten bringer saken inn for retten.

Påtalemyndigheten har dermed på den ene siden gitt mottaker opplysning om at han kan få saken avgjort ved en domstol.

På den annen side kan det hevdes at informasjonen er mangelfull, og derved ikke god nok. Jeg har prøvd å vise til /vist til at lovtekst og også ordlyden i påtaleunntatelsen kan være egnet til misforståelse, og at mottaker vil kunne ha vanskelig for å forstå innholdet i sine rettigheter.

Dersom mottaker forholder seg passiv og lar fristen på fire uker passere har han i følge systemet ”akseptert” påtaleunntatelsen.

Lovgiver og rettsvesen i Norge synes å mene at denne passive ”aksepten” er godt nok for å ivareta hensynet til EMK artikkel 6.

Jeg har vist til en del forskjellige momenter som kan ha betydning for hvorfor vedkommende forholder seg passiv selv om han er uskyldig. En del av disse kan hevdes å være så vektige at det vil kunne stride mot avtalerettslige prinsipper å godta vedkommendes passivitet som en gyldig viljeserklæring.

Siden påtaleunntatelse ikke er en dom besluttet av domstolen, må den ”aksepterte” påtaleunntatelse kunne ses på som en avtale mellom påtalemyndighet og siktede, og avtalerettslige prinsipper bør gjelde.

Uttrykket viljeserklæring betegner den private partsytring som får rettsvirkninger etter sitt innhold, med andre ord at det skapes rett og plikt i samsvar med utsagnet.²⁰⁶

---

²⁰⁶ Jo Hov, note 2 til kommentarutgaven til Avtaleloven, Rettsdata.no

Avtalerettslig binding kan også skje gjennom passivitet eller såkalt konkludent atferd. Spørsmålet her er som sagt om den passivitet som utvises ved ikke å be påtalemyndigheten bringe saken inn for retten kan anses som en gyldig viljeserklæring eller må anses ugyldig. Det vil kunne hevdes at den ”aksepten”/viljeserklæringen påtaleunntatelsemottaker gir ved å forholde seg passiv ut fristen på 4 uker er basert på bristende forutsetninger.

Han har ikke mottatt relevante opplysninger om hva det innebærer rettslig for ham og hans fremtid å gi denne ”aksepten”. Ordlyden i påtaleunntatelsen er egnet til misforståelse.

Man må kunne kalle påtalemyndigheten den sterke part, og påtaleunntatelsesmottaker den svake part. Når maktforholdet er så ujevnt er det ekstra påkrevet at den sterke part legger frem alle relevante opplysninger som kan ha betydning for den svake part. Det vil ellers kunne oppfattes å stride mot redelighet og god tro. Jeg tror ikke påtalemyndigheten lar være å gi opplysninger for å ”lure” den svake part til å godta en påtaleunntatelse, men resultatet kan være at mottaker aksepterer den fordi han er uvitende om dens alvorlige konsekvenser.

Det at ”avtalen” er uoppsigelig og evigvarende bør også stille strenge krav til at alle forhold må være avklart og i begge parter kunnskap.

Det kan være grunn til å revurdere om uinformert passivitet skal godtas som aksept av påtaleunntatelse, og derved som aksept på avkall på domstolsprøving.

6.6 Avkall på rettigheter etter EMK artikkel 6

6.6.1 Avkall på domstolsbehandling

EMK artikkel 6 sier ”...everyone is entitled to a fair and public hearing...”

Skal ”entitled to ” tolkes som: ” har rett til” eller ”skal ha”? Det antas at det må tolkes slik at avkall på rettigheten til domstolsbehandling kan gis.²⁰⁷

---

²⁰⁷ Aall. 1995, s. 487

Det antas å være uproblematisk å akseptere avkall på artikkel 6 – rettighetene når det gjelder bøter, siden konvensjonsorganene har slått fast at artikkel 6 ikke er til hinder for at en straffeanklage avgjøres med forelegg på bot, så lenge anklagede har muligheten til å få saken for retten ved ikke å godta forelegget.^{208, 209}

Aksept på avkall på domstolsbehandling når det gjelder frihetsstraff anses mer betenkelig. Her gir EMK artikkel 5 (1) a et avgjørende tolkingsbidrag. Det følger av bestemmelsen at fengselsstraff bare kan ilegges etter dom. Denne regelen er ufravikelig.²¹⁰

For andre reaksjoner enn forelegg og frihetsberøvelse bør man se på reaksjonens alvorlighetsgrad for å vurdere om at avkall på domstolsbehandling kan aksepteres.²¹¹

Som tidligere nevnt mener jeg at den mulige konsekvensen ved påtaleunntatelse; uttømmende politiattest, innebærer en alvorlig reaksjon. Den kan blant annet medføre at vedkommende kan hindres i utdanning, hindres i å inneha verv eller medføre tap av retten til å utøve flere yrker. Sett på alvoret i reaksjonen og mangelen på informasjon kan det hevdes at avkall på retten til domstolsprøving ikke bør aksepteres.

En aksept av retten til avkall på domstolsbehandling kan for øvrig skade den tilliten borgerne har til domstolsbehandling.

6.6.2 Avkall på uskyldspresumsjonen

Det antas videre at avkall på uskyldspresumsjonen i artikkel 6-(2) ikke kan aksepteres.

”Ordlyden i artikkel 6.2. – ‘*shall be presumed innocent*’ – lest i sammenheng med formuleringen i artikkel 6.1. – ‘*entitled to*’ – indikerer at det ikke kan gis avkall på denne rettigheten. Rettighetens karakter og grunnleggende betydning for prosessens ‘fairness’ tilsier det samme. **Dette innebærer at offentlige myndigheter ikke kan erklære noen skyldig på**

---

²⁰⁸ Se Deweer mot Belgia (1980-02-27)

²⁰⁹ Aall. 1995 s. 487

²¹⁰ Dette ble slått fast i De wilde, Ooms og Versyp mot Belgia (1971-06-18)

²¹¹ Aall. 1995 s. 488

annen måte enn ved fellende dom selv om anklagede skulle samtykke i det. (min uth.)

Men dette er ikke til hinder for at *anklagede* selv erklærer seg skyldig, eller at hans *tilståelse refereres* før saken er avgjort. Artikkel 6.2. er heller ikke til hinder for at anklagede *vedtar* avgjørelse av saken ved forelegg. ”²¹²

Aall mente avkall i forhold til denne rettigheten måtte være mindre praktisk. Han tenkte kanskje ikke på påtaleunntatelser da. Jeg ser på hans meningsytring som en støtte for mitt syn; Dersom passivitet ved mottakelse av påtaleunntatelse skulle anses som samtykke til ikke å få domstolsbehandling, så skal dette samtykket uansett ikke kunne aksepteres.

Det kan synes som om det å gi avkall på rettigheten i seg selv strider mot artikkel 6.

7 Avslutning

At domstolsbehandling ivaretar rettssikkerheten til siktede bedre enn en skylderklæring besluttet av påtalemyndigheten kan ikke være tvilsomt.

Skal så bestemmelsen i EMK artikkel 6 følges absolutt eller gjør andre hensyn det nødvendig å gi avkall på prinsippet?

En effektiv kriminalitetsbekjempelse stiller krav til rask saksbehandling, både av hensyn til siktede, til eventuelle fornærmede og til samfunnet generelt. Omkostningene ved domstolsbehandling vil bli høye. Belastningen arbeidsmessig både for domstol og påtalemyndighet vil også øke.

Mange argumenter vil ha tyngde både for og imot. Valget er et verdivalg; prosessøkonomi contra rettssikkerhet. Rettssikkerhet er, i følge konvensjonen, en menneskerett, og en av grunnpilarene i et sivilisert samfunn, og derfor viktig for folks tillit til og respekt for rettsystemet.

Velger man allikevel hensynet til (prosess)økonomi fremfor menneskerettigheter bør det foretas en gjennomgang av reglene rundt påtaleunntatelser.

---

²¹² ibid s. 492

Minstekravet bør være tilgjengelig og tilstrekkelig informasjon om konsekvenser, gjerne også benyttet i forebyggende virksomhet. Det bør diskuteres om det bør være et krav at siktede gir en frivillig, informert tilståelse, eventuelt etter bistand fra en advokat.

I stedet for økte krav til høyere oppklaringsprosent, og kortere behandlingstid, bør myndighetene sørge for bedre økonomi på rettsområdet, og akseptere at en trygg strafferettspleie koster penger, men også er et tegn på en sivilisert rettstat.

Uskyldspresumsjonen ”Enhver skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist” står sterkt i norsk rett og i folks rettsbevissthet.

Maktprinsippet tilsier at det er domstolene som skal dømme skyldig – ikke skyldig, ikke påtalemyndigheten.

Lovgiver og påtalemyndighet synes å ha tolket EMK artikkel 6 slik at hensynet til uskyldspresumsjonen er ivaretatt ved at siktede ved påtaleunntatelse har *mulighet* til domstolsbehandling. Denne retten er imidlertid ikke reell når vilkåret for å oppnå det er basert på et så sviktende grunnlag som uinformert passivitet.

Informasjon om hva en påtaleunntatelse innebærer er som jeg har beskrevet enten fraværende eller egnet til misforståelse. Allerede i ordlyden ”unntate å påtale” fremkommer første uklarhet. Det høres mer ut som noe i retning av en henleggelse enn som en *straffereaksjon*, så mange forstår ikke at det er det det er.

Regelverket rundt er heller ikke veldig opplysende, særlig ikke for en ”ikke-jurist”. Det er både vanskelig tilgjengelig og uklart. Det står ingen steder i straffeprosessloven eller gjeldende straffelov at påtaleunntatelse er en straffereaksjon. Strafferegistreringsloven nevner heller ikke eksplisitt at påtaleunntatelse er en straffereaksjon.

Når det gjelder strafferegistrering er det som nevnt også der uklar beskrivelse av reglene. Det er vanskelig å se at ubetingete påtaleunntatelser kan medføre store konsekvenser.

Klagemuligheten man i følge påtaleunntatelsen har til overordnet myndighet gjelder ikke for påtaleunntatelser gitt etter strpl. § 69. Det fremgår av strpl. § 59a, annet ledd, tredje punktum.

De fleste som får påtaleunndlatelse er sannsynligvis skyldig etter loven i anklagen. Statistikk viser det, og i de sakene påtalemyndighetene ikke er ”sikre” på skyldspørsmålet henlegger de saken. Dette rokker ikke ved prinsippet i EMK artikkel 6, men kan gjøre det lettere å akseptere instituttet for de som bruker det.

Jeg antar det er minst kontakt mellom siktet og påtalemyndighet ved påtaleunndatelser etter strpl. § 69, første og annet ledd, og at faren for at reelt uskyldige får en urettmessig reaksjon derfor er størst der. Det er ikke sikkert det dreier seg om så mange, men forholdet er alvorlig for de som rammes, og rettssikkerheten i et land er ikke bedre enn rettssikkerheten for den enkelte.

Påtalemyndigheten har bevisbyrden. Ved bestemmelsen om at mottaker av påtaleunndatelse selv må kreve saken brakt inn for domstolene innen 4 uker rokkes det kraftig ved dette prinsippet, da bestemmelsen kan oppfattes som omvendt bevisbyrde. Jeg viser igjen til endringen av reglene om erstatning ved strafforfølgning der departementet uttrykte bekymring over de gamle reglene som påla siktede selv en tung bevisbyrde.

Påtaleunndatelse er av myndighetene ansett som en mild straffereaksjon, men den innebærer registrering uten tidsbegrensning, og kan ha betydning med hensyn til yrkesvalg, skolevalg og annet der det kreves uttømmende politiattest. Jeg har full forståelse for at slike attester kan være nødvendige, og på sin måte sikre rettssikkerhet, men jeg stiller spørsmål ved den manglende informasjonen omkring disse attestene. Det kan spørres om rettssikkerheten til den enkelte blir krenket ved at kun de ressurssterke som kan skaffe advokathjelp skal få tilgang til informasjonen.

Konsekvensene ved straffereaksjonen bør anses som for alvorlige til at den kan avgjøres ved en administrativ beslutning av påtalemyndigheten. Påtalemyndigheten er for øvrig, ved en eventuell rettsak, selv part i saken. Dette strider også mot anklage prinsippet; Påtalemyndigheten skal ta saken for retten, og domstolen skal dømme.

Ved å akseptere en påtaleunntatelse mister siktede retten til kontradiksjon og de andre rettighetene EMK artikkel 6 er ment å ivareta. Ved en domstolsbehandling ville domstolen selv hatt plikt til å sørge for at saken var godt nok opplyst. Ved kontradiksjon i en domstol kunne opplysninger kommet klarere frem enn i et avhør.

En stor del av håndteringen av strafferettspleien avgjøres ved skjønn; hva skal etterforskes, henlegges, påtales, unntates å påtale eller gis andre reaksjoner? Vurderingstemaene er mange, og det er mange beslutningstakere som vil vektlegge momenter ulikt.

Skjønn brukes også ved avgjørelsen av skyldspørsmålet, og jeg har vist til noen av faktorene som påvirker menneskers beslutningstaking. Blant annet at man ”bestemmer seg” for en løsning, og jobber ut i fra denne, og hvordan man feiltolker kroppsspråk. Upålitelige vitneforklaringer kan også bidra til å påvirke skjønn.

Det er klart at etterforskere etter hvert kan bli gode menneskekjennere. Men feil i bevisvurdering kan få store konsekvenser for tiltalte.

Statistikk tallene viser også at denne første avgjørelsen i skyldspørsmålet kan være feil i forhold til lovens beviskrav.

Kompetansen til å gi påtaleunntatelse er blitt utvidet, fra å være en oppgave for riksadvokaten og frem til nå, hvor også politijurister har stor myndighet.

Forholdet til likhetsprinsippet blir nødvendigvis satt på prøve når mange aktører skal avgjøre påtalespørsmål.

Arbeids-/tidspress eller tilfeldigheter kan være med å avgjøre om en sak blir henlagt eller gitt påtaleunntatelse.

Jeg har prøvd å belyse hvorfor en aksept om påtaleunntatelse må anses som en avtale mellom påtalemyndigheten og anklagede, og hva som må kreves for at en viljeserklæring skal anses gyldig. Det kan stilles spørsmål ved om passivitet kan aksepteres som viljeserklæring i denne forbindelse. Det samme gjelder for spørsmålet om gyldig avkall på domstolsbehandling.

Jeg har vist til mange ulike årsaker til at mottaker av påtaleunntatelse forholder seg passiv i forhold til fristen, og disse årsakene i tillegg til konsekvensene av beslutningen gjør at jeg mener passivitet her ikke kan aksepteres som uttrykk for avgivers frivillige, informerte samtykke, noe som bør være et krav.

Da jeg stilte spørsmålet om bruk av påtaleunntatelse strider mot uskyldspresumsjonen i EMK var det med utgangspunkt i at jeg mente påtaleunntatelse var en slags straff, selv om det ikke sto skrevet noe sted, og derfor burde behandles av en uavhengig domstol og ikke besluttes av påtalemyndigheten. Jeg reagerte også på at påtaleunntatelsemottaker *selv* måtte ta initiativ til å kreve saken brakt inn for retten. Dette stred mot min rettsfølelse. Jeg var imidlertid i tvil om hva konklusjonen ville bli, og hvor omfattende uskyldspresumsjonen egentlig var.

Jeg har, som vist, gjennom arbeidet funnet en mengde momenter med betydning for spørsmålet, og forstått at uskyldspresumsjonen omfatter alle bestemmelsene i EMK artikkel 6.

Alle disse momentene vurdert som en helhet gjør at jeg finner at bruk av påtaleunntatelser ideelt sett strider mot uskyldspresumsjonen i EMK.

Litteraturliste

- Andenæs, Johs. *Statsforfatningen i Norge*. 9. utg. v/ Arne Fliflet. Oslo 2004
- Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 5. utg. v/ Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. Oslo, 2004
- Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess*. 4. utg. v/ Tor-Geir Myhrer. Oslo, 2008
- Andenæs, Johs. *Noen konsekvenser av det autonome straffebegrepet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon*” I: Festskrift til Carsten Smith 2002. s. 15-
- Aschehoug og Gyldendal *Store norske leksikon*. Oslo, 1991. 2. utgave
- Bjerke, Hans Kristian, Keiserud, Erik og Sæther, Knut Erik. *Straffeprosessloven*, kommen -tarutgave. Bind I. 4.utg. Oslo, 2011
- Bertelsen, Tor Ehlers. *EMK*. Bergen, 2011
- Bratholm, Anders. *Strafferett og samfunn*. Oslo, 1980
- Bratholm, Anders og Eskeland, Ståle. *Justismord og rettssikkerhet*. Oslo, 2008
- Bratholm, Anders og Stridbeck, Ulf. *Rettssikkerhet i praksis I: Lov og Rett*, 1998 s. 323-363
- Hov, Jo. *Innføring i prosess*. Bind I og II. Oslo, 2009
- Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo 2003
- Jebens, Sverre Erik. *Menneskerettigheter i straffeprosessen*. Oslo, 2004
- Kjelby, Gert Johan. *Mellom rett og plikt til straffeforfølgning*. Bergen 2012
- Opsahl, Torkel. *Menneskerettighetene i straffeprosessen*. I: Festskrift til Johs. Andenæs. Oslo, 1982. s. 487-506
- Rachlew, Asbjørn. Doktoravhandling ved UiO *Justisfeil ved politiets etterforskning- noen Eksempler og forskningsbaserte tiltak*. 2009
- Røstad, Helge *Påtaleunntatelse I: Festskrift til Corpus Juris*. Oslo, 1973 s. 49-94
- Stene, Reid Jone. *Politiet mest avgjørende i rettssystemet I: Samfunnsspeilet*. Oslo, 2002 nr. 3, s. 2-18
- Strandbakken, Asbjørn. *Uskyldspresumsjonen*. Bergen, 2003
- Torgersen, Runar. *Påtalejuristens rolle*. I: Lov og Rett, nr. 1,2 2011 s. 42-62
- Uggerud, Ken. *Den andre bølge? Om menneskerettighetenes tilfeldige tilværelse i norsk rett*.” I: Festskrift til Carl August Fleischer. Oslo, 2006

Aall, Jørgen. *Rettergang og menneskerettigheter*. Bergen, 1995

Aviser / Tidsskrifter

Dagens Næringsliv. 18. september 2012

Personlige meddelelser

Asker og Bærum politidistrikt. E-post 26. mars 2013, Møte 27. februar 2013

Oslo Politidistrikt. E-post 4. april 2013

Stene, Reid Jone. Statistisk sentralbyrå. E-post. 27. mars 2013

Forarbeider og offentlige dokumenter

Innst. O nr. 72 (2004-2005) Om lov om straff

Innstilling Juni 1969. Om Rettergangsmåten i straffesaker fra straffeprosesslovkomiteen.

Prop. 135 L (2010-2011) Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl.

Prop. 141 L (2009-2010) Endringer i straffeprosessloven mv

Ot.prp. nr. 108 (2008-2009) Om lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten

Ot.prp. nr. 90 (2004-2005) Om lov om endringer i menneskerettslova

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff

Ot.prp. nr 77 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv

Ot.prp. nr. 79 (1992-1993) Om lov om endringer i straffeloven, straffeprosessloven mv

NOU 2008: 15 Barn og straff - Utviklingsstøtte og kontroll

NOU 2007:7 Fritz Moen og norsk strafferettspleie

NOU 2003: 21 Kriminalitetsbekjempelse og personvern – politiets og påtalemyndighetens behandling av opplysninger.

NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser.

Rundskriv fra riksadvokaten nr.

Rundskriv fra politidirektoratet – RPOD 003/2009

www.retsdata.no

Lover, konvensjoner og forskrifter

Forvaltningsloven 10. februar 1967

Menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30

Offentliglova 19. mai 2006 nr. 16

Straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10

Straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 (ikke trådt i kraft)

Straffeprosessloven 1. juli 1887 nr. 5

Straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25

Strafferegistreringsloven av 11. juni 1971 nr. 52

Straffegjennomføringsloven av 18. mai 2001 nr. 21

Politoloven av 4. august 195 nr. 53

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon 4. november 1950

Påtaleinstruksen, F – 28. juni 1985 nr. 1679

Strafferegistreringsforskriften, F - 20-12-1974 n. 4

Utenlandske lover

Rättegångsbolken av 1942 : 740 (RB) Sverige

Lag om rättegång i brottmål av 11. juli 1997 (RBL) Finland

Den finske förundersökningslagen fra 1987 (FöUL) Finland

Retsplejeloven LBK nr. 1008 af 24/10 2012. Danmark

Rettspraksis

Rt. 2006 s. 996

Rt. 2005 s. 833

Rt. 2004 s. 838

Rt. 1999 s. 961

Rt. 1994 s. 610

Rt, 1994 s. 1244

Rt 1976 s. 652

TOSLO – 2004-5527

EMD-dommer

Ashingdane mot Storbritannia (1985-05-28)

Barbera. Messegue og Jabardo mot Spania (1988-12-06)

Böhmer mot Tyskland (2002-10-03)

Christine Goodwin mot Storbritannia (2002-07-11)

Deweert mot Belgia (1980-02-27)

De Wilde, Ooms og Versyp mot Belgia (1971-06-18)

Döry mot Sverige (2002-11-12)

Engel o.a. mot Nederland (1976-06-08)

Golder mot Storbritannia (1975-02-21)

Mantovanelli mot Frankrike (1997-03-18)

Mehmet og Suna Yigit mot Tyrkia (2007-07-17)

Saunders mot Storbritannia (1996-12-17)

S.H. mot Finland (2008-07-29)

Van de Hurk mot Nederland (1994-04-19)

Vedlegg